МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему «ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНКИ ПІСЛЯ НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ»

Виконала: студентка ІІ курсу, групи 8.0539- з
спеціальності 053 Психологія
Іванова Тетяна Юріївна
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри психології Гредінарова О.М.
Рецензент: к.психол.н., доцент кафедри психології Грандт В.В.

Запоріжжя
2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

«____»_____2020 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Іванова Тетяна Юріївна

1. Тема роботи Особливості ідентичності жінки після народження дитини

керівник роботи Гредінарова О.М. к.психол.н., доцент кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «14» липня 2020 року № 1032-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) розкрити та проаналізувати поняття ідентичності в психології; розкрити структуру соціальної ідентичності; вивчити суть поняття - особистісна ідентичність; вивчити особистісну зрілість і психологічну готовність до материнства; проаналізувати психологічні фактори які впливають на розвиток жіночої ідентичності після народження дитини.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 9 додатків, 8 таблиця.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Гредінарова О.М., доцент		
Розділ 1	Гредінарова О.М., доцент		
Розділ 2	Гредінарова О.М., доцент		
Висновки	Гредінарова О.М., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-березень 2020 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2020 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2020 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	вересень-жовтень 2020 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	жовтень 2020 р.	Виконано
6	Написання висновків	листопад 2020 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	листопад 2020 р.	Виконано

Студент _____ Т.Ю. Іванова

Керівник роботи _____ О.М. Гредінарова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Гредінарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 74 сторінки, 8 таблиці, 58 джерел, 9 додатків.

Об’єкт дослідження: особливості ідентичності жінки.

Предмет дослідження: особливості ідентичності жінки після народження дитини.

Метою даної роботи є теоретичне дослідження особливостей ідентичності жінки після народження дитини,та емпіричне підтвердження висунутої гіпотези.

Гіпотеза - особливості ідентичності жінки яка народила дитину та вийшла на працю після декретної відпустки, будуть відмінні від працюючої жінки яка не народжувала дитину.

Методи дослідження: - аналіз і синтез наукової та навчально-методологічної літератури; - емпіричних методів: бесіда,тестування а також методи математичної статистики.

Наукова новизна: у сфері жіночої ідентичності після народження дитини, на даному часовому проміжку, набуває значного розвитку, тому бажання провести дослідження цієї сфери є бажанням привнести нові данні у розвиток наукового знання.

Галузь використання: матеріали даної роботи можуть бути використанні психологами в тренінгах та консультаціях жінок та сімей, яка народила дитину.

СОЦІАЛЬНА ТА ОСОБИСТІСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, ПСИХОЛОГІЧНІ ЗМІНИ, СТРУКТУРА МАТЕРИНСТВА, ЖІНОЧА ІДЕНТИЧНІСТЬ, ПРОФЕСІЙНА НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ, САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ.

SAMMARY

Ivanova T.Y. Features of a woman's identity after childbirth.

The qualifying work of the master: 74 pages, 8 tables, 58 sources, 9 appendices.

Object of research: features of a woman's identity.

Subject of research: features of a woman's identity after childbirth.

The purpose of this work is a theoretical study of the identity of women after childbirth, and empirical confirmation of the hypothesis.

Hypothesis - features of the identity of a woman who gave birth to a child and went to work after maternity leave will be different from a working woman who did not give birth to a child.

Research methods: - analysis and synthesis of scientific and educational-methodological literature; - empirical methods: conversation, testing and methods of mathematical statistics.

Scientific novelty: in the field of female identity after the birth of a child, at this time, is developing significantly, so the desire to conduct research in this area is the desire to bring new data to the development of scientific knowledge.

Field of use: the materials of this work can be used by psychologists in trainings and consultations of women and families who gave birth to a child.

Key words: social and personal identity, psychological changes, structure of motherhood, women's identity, professional birth of a child, childhood.

ЗМІСТ

ВСТУП…….....6
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ…….....11
1.1. Категорія і феномен ідентичності в соціальній психології……11
1.2. Структура соціальної ідентичності в психології……18
1.3. Визначення жіночої ідентичності в психології ……..22
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ МАТЕРИНСТВА НА ЖІНОЧУ ІДЕНТИЧНІСТЬ……...29
2.1. Структура та поняття феномену материнства…….29
2.2. Психологічні особливості переживання жінкою стану вагітності ……...35
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІСЛЯ НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ…….46
3.1. Програма дослідження ідентичності……...46
3.2. Результат дослідження соціально-психологічних особливостей жінки після народження дитини.....51
ВИСНОВКИ……...66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….69
ДОДАТКИ……..74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема збереження жіночої ідентичності являє собою дуже актуальним завданням для сучасного суспільства, що вимагає детального аналізу. У цьому зв'язку є важливим вивчення феномена соціальної ідентичності особистості у теоретичному аспекті. Тому проблема самоідентифікації як процесу ототожнення індивідом себе з іншою людиною, групою, зразком, що відбувається в ході соціалізації, за допомогою якого здобуваються норми, цінності, соціальні ролі, моральні якості представників тих соціальних груп, до яких належить або прагне належати індивід, носить, насамперед, міждисциплінарний характер, що викликає інтерес до неї багатьох наукових дисциплін, у тому числі психології та соціології [1].

Всі компоненти жіночої ідентичності після народження дитини тісно пов’язані між собою, зміна будь-якого з них впливає на її динаміку в цілому. В дослідженні структура материнської ідентичності представлена різними факторами.

Зміна місця і ролі жінки в суспільстві пов’язана з суперечністю її існування. Отже, відсутність єдиного соціального смислу, з яким жінка могла б ідентифікуватися, породжує пошук нових смислів, що виконують умову стабільності й мінливості одночасно. Такі сфери жіночої активності, як материнство і професійна діяльність, є головними силами, що розривають цілісність жіночої ідентичності. Тому в сучасному суспільстві більш, ніж в будь-якому іншому, жіноча самоідентифікація не може бути завершеним утворенням стабільної ідентичності,але повинна постійно відтворюватися і трансформуватися, забезпечуючи тим самим індивідуальну тотожність жінки. Результат соціалізації жінки в сучасному суспільстві визначається ступенем її особистого розвитку, що формується через визнання творчого потенціалу і простору вільного вибору кожного індивіда. Множення джерел знань, у тому

числі і про те, щотаке «справжня жінка» і як нею стати, призводить до фрагментованості уявлень жінки про себе, до множинної, часто суперечливої інформації про те, наскільки успішно вона ідентифікується з соціально значущими сутностями [2].

Материнство є такою сферою жіночого існування, в якій рівноправна взаємодія статі та гендеру не вимагає посилених доказів.

Материнство починається з щирого бажання жінки стати матір'ю. Дійсно, бажання бути матір'ю задає такий вектор розвитку жінки, який корінним чином змінює її самоідентифікацію. В самоідентифікацію жінки індустріального і особливо постіндустріального суспільства міцно входить професійна діяльність,яка сприймається жінкою не як другорядна,а як насущна потреба в особистісній самореалізації. Професійна діяльність дає жінці можливість підвищити самооцінку через визначення того, що вона «робить» в суспільстві і яке місце займає в соціальній ієрархії [3].

В дослідженнях проблеми материнства, материнської ідентичності, В. М. Русалов, Л. М. Рудіна пояснюють конфлікт, який формується на глибинно-психологічному рівні і стосується проблем материнства. Проблема материнської ідентичності є маловивченою. Наприклад, в роботах В. І. Брутман, В. В. Васильєвої, Є. С. Григор’євої, С. Ю. Мещерякової, М. А. Нечаєвої материнство розглядається як система дитячо-материнських відносин і в незначній мірі вивчається самосприйняття і переживання жінкою себе як матері. Г. Г. Філіппова вивчає проблему материнства, пов’язуючи її з прийняттям своєї тілесності і проявом конфліктів в материнській сфері та сфері жіночої ідентичності. Таким чином, проблема материнської ідентичності, як комплексу психологічних особливостей жінки, що відображають ставлення до себе і своїй дитині, стає актуальною.

Психологічна готовність до народження,виховання, та формування методів ідентичності жінки стають все більш і більш актуальними на сьогодення.Відповідні питання розглядає гендерна та вікова психологія. Це пов'язано як із зростанням проблем населення,таких як зниження попиту на

дітей,нестабільність інституту сімї.Соціологи та психологи проводячи багато досліджень попереджають, що збільшення кількості відмов від материнства,залежить від розвитку особистості, осмислення нової ролі батьківства.

Материнство вивчають відповідно до різних наук: історії, культури, медицини, фізіологія, поведінковій психології, біології, соціології, психології. Останнім часом інтерес до комплексного вивчення материнства значно виріс.Важливість материнської поведінки для розвитку дитини,складну конструкцію на шляху розвитку, різноманітність культурних та окремих варіацій, а також великої кількості сучасних дослідженнь в цій галузі дозволяють говорити про материнство як про окрему реальність,яка вимагає розробки цілісних наукових підходів до його дослідження.

Психологічні особливості матерів та їх вплив на вагітность вивчалися психологією досить давно і глибоко. Вивчається перебудова особистісних смислів, перетворення власної ідентичності в нові умови. Такі трансформації мають величезне значення для всього подальшого життя жінки і психічного розвитку дитини, особливо на ранніх етапах [4].

Досить часто жінки після пологів переживають кризу самоідентифікації після народження дитини - ще недавно мати була успішною жінкою з незалежним доходом, і ось всі її увага зосереджена на дитині, а партнер стає головним годувальником. Жінці,після того як дитина починає ходити до дитячого садочка, зокрема, потрібно прийняти рішення, чи буде вона повертатися на роботу. Думаючи над цим, необхідно пам'ятати, що хороша мати - це щаслива мати. Багато жінок щасливі, коли проводять весь свій час з дитиною, іншим для щастя необхідно працювати. Жінки, які хочуть працювати після народження дитини, можуть зіткнутися з необхідністю зміни професії. Небагато матерів, які мають маленьких дітей, можуть працювати понаднормово або за змінним графіком. Працюючи в організації, керівництво якої з розумінням ставиться до потреб молодої сім'ї, простіше поєднувати професію і материнства.

Це зумовило вибір теми дипломної роботи: «Соціально-психологічні особливості ідентичності жінки після народження дитини.»

Об’єкт дослідження: особливості ідентичності жінки.

Предмет дослідження: особливості ідентичності жінки після народження дитини.

Метою даної роботи є теоретичне дослідження х особливостей ідентичності жінки після народження дитини,та емпіричне підтвердження висунутої гіпотези.

Гіпотеза - особливості ідентичності жінки яка народила дитину та вийшла на працю після декретної відпустки, будуть відмінні від працюючої жінки яка не народжувала дитину.

Враховуючи мету і гіпотезу дослідження, були сформовані наступні завдання:

- розкрити та проаналізувати поняття ідентичності в психології;
- розкрити структуру соціальної ідентичності;
- вивчити суть поняття - особистісна ідентичність;
- вивчити особистісну зрілість і психологічну готовність до материнства;
- проаналізувати психологічні фактори які впливають на розвиток жіночої ідентичності після народження дитини.

Методи дослідження:

Щоб здобути об’єктивні данні і висновки щодо специфіки предмету дослідження,застосовувались такі теоретичні методи;

- аналіз і синтез наукової та навчально-методологічної літератури; зіставлення різних поглядів на дослідницьку проблему; -визначення та уточнення понятійно-категорійного апарату.

Для вивчення досліджуваних явищ було застосовано низку емпіричних методів:бесіда,тестування а також методи математичної статистики.

В якості діагностичного інструментарію для вирішення експериментальних завдань використано:»Методику ідентичності «Хто Я?» Кун у інтерпретації Румянцевої.

Наукова новизна роботи полягає у тому,що дослідження у сфері жіночої ідентичності після народження дитини, на даному часовому проміжку, набуває значного розвитку. Тому бажання провести дослідження цієї сфери є бажанням привнести нові данні у розвиток наукового знання. В останні часи набуває тенденція дострокового виходу жінки із декретної відпустки,тому дана робота дає змогу зрозуміти на якому часовому проміжку після народження дитини жінка відновлює свою ідентичність.

Практичне значення роботи визначається тим,що проведена робота може бути використана соціальними службами,психологами,організаціями які проводять тренінгові роботи з жінками які відчувають кризу після народження дитини. Матеріали даної роботи можуть бути використанні соціальними та гендерними психологами.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувались:використанням валідних і надійних психодіагностичних процедур, теоретичним обґрунтуванням основних положень, створенням комфортних умов діагностування, кількісний та якісний аналіз емпіричних даних, складу експериментальної та контрольної груп,застосування сучасних методів математичної статистики.

Структура кваліфікаційної роботи магістра. Складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел 58 найменування. Загальний обсяг основного тексту 74 сторінки. Робота містить 8 таблиць, та 9 додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Категорія і феномен ідентичності в соціальній психології

Дослідження проблеми ідентичності особистості зумовлена необхідністю подальшої теоретико-методологічної розробки поняття, а також значущістю прикладних досліджень у сфері становлення і розвитку ідентичності молодого покоління. З одного боку, конструкт «ідентичність» претендує на роль системотворчого поняття у теорії особистості, за допомогою якого дослідники здійснюють спроби інтегрувати різні феномени самосвідомості. З іншого боку, не дивлячись на значний інтерес дослідників до проблеми ідентичності, саме поняття досі має невизначений теоретичний та експериментальний статус.

Метою є аналіз розуміння феномену ідентичності як предмету психологічних досліджень різних напрямів та уточнення. Аналіз психологічних досліджень свідчить про те, що у них наявне значне розмаїття варіантів осмислення феномену ідентичності.

Слід зазначити, що у працях самого Е. Еріксона, починаючи з робіт якого концепція ідентичності отримала теоретичний статус, зустрічаються доволі різні значення поняття. В одному випадку він розуміє під ідентичністю гіпотетичну цілісну картину суб'єктності, стійке відчуття «Я – той самий». Це стійка тотожність «Я» у часі та просторі, яка включає такі параметри, як стійкість суттєвих індивідуальних рис, інтеграція їх в узагальнене узгоджене уявлення про себе («образ Я»), послідовність і смислова наступність внутрішнього світу, безперервність у часі персональної історії та індивідуального досвіду переживань. Шлях становлення такої самототожності лежить через узагальнення, кристалізацію дитячих ідентифікацій, рольового

досвіду та досвіду соціальних впливів, оцінок та очікувань оточуючих. У такому контексті поняття ідентичності наближається до терміну «константність особистості» (К.О.Абульханова-Славська) [5].

В іншому контексті у розумінні ідентичності на перший план виходять інтеракційні аспекти – система соціальних зв'язків особистості. У цьому разі ідентичність встановлюється в результаті збігу «образу Я» і відображення його іншими людьми. Деколи Е.Еріксон підкреслює, що досягнення ідентичності – це низка свідомих рішень щодо своєї ціннісної позиції в соціумі. Пошук соціальних основ особистої визначеності та стійкості, вибір рольової та групової належності. Таке розуміння наближається до поняття «самовизначення», яке підкреслює ціннісно-вольовий аспект становлення особистості. Також Е.Еріксон розуміє ідентичність як процес переживання людиною узагальненого смислу свого «Я»: «суб'єктивне натхненне відчуття тотожності і цілісності», «переживання відповідності самому собі». Отже, ключовим у структурі ідентичності виступає не лише зрілість когнітивних складових, але й втілення ціннісного, емоційного ставлення до своєї сутності. На суб'єктивному рівні ідентичність переживається як сила особистості, зв'язок із своїм справжнім, сутнісним джерелом, коли в ньому найбільш інтенсивно і глибоко переживається «…відчуття власної активності і життєвої сили. У такий момент внутрішній голос говорить йому: «Це і є справжній я!» [6]. Таке розуміння ідентичності, що наближається до ціннісно-смислового аспекту самосвідомості, близьке до понять «аутентичність особистості» (К.Роджерс), «справжність» (А.Ленге, А.Маслоу), «самоприйняття» (С.Р.Пантилєєв, В.В.Столін). Намагаючись певним чином інтегрувати різні розуміння ідентичності і залишаючись при цьому в межах феноменологічного підходу, Попова М.В. розуміє під поняттям «ідентичність» гіпотетичну цілісну картину самосвідомості, яка характеризується наростанням наступних процесів: інтеграції (ситуативних та оперативних «Я-образів», оцінок навколишніх); синтезу – зв'язку (ролей, ціннісних прототипів, поведінкових моделей, дитячих ідентифікацій); когнітивної послідовності та узгодженості уявлень про себе;

відчуття самоцінності (співвідношення його-ідеалу та реальної поведінки, смислу «Я» і значень, що приписуються оточенням); часової послідовності (ідентифікація зі своєю персональною історією, насичення майбутнього смислом, зв'язок перспективи і ретроспективи); ціннісної перебудови, ієрархії провідних смислів (становлення внутрішніх стійких критеріїв самооцінки і образу світу) [5]. Пошук ідентичності автор розуміє як одну з фундаментальних екзистенційних мотивацій людини, як процес співвіднесення із самим собою, відчуття внутрішньої узгодженості з тим, «який я є», з тим, які цінності та установки реалізую в житті. Становлення ідентичності в юності пов'язане з розвитком персональної ціннісно-смислової позиції щодо себе і навколишнього світу, з почуттям внутрішньої узгодженості з нею у своїх вчинках і виборах [5]. Отже, поняття ідентичності означає складний, багатовимірний феномен. Зупинимося докладніше на з'ясуванні сутності ідентичності та психологічних механізмів її становлення у межах різних психологічних напрямів. Можна виокремити чотири основні напрями психологічного дослідження проблеми ідентичності [5; 7; 8].

1. Особистісно-орієнтований зріз дослідження феномену ідентичності (М.М.Бахтін, Т.Бюджеталь, А.Ленге, М.К.Мамардашвілі, А.Маслоу, Р.Мей, К.Роджерс, В.Франкл та ін.). Цей напрямок висвітлює глибинний, індивідуальний шар – персональну ідентичність. Методологічною основою цього напряму виступає положення про «я» як сферу суб'єктивного, наповненого унікальними смислами.

2. Дослідження ідентичності в рамках соціально-психологічної проблематики (В.С. Агеєв, Г.М. Андреєва, Н.Л. Іванова, М.Г. Іонін, В.И. Павленко, Т.Г. Стефаненко, Д. Тернер, Г. Теджфел, Е. Еріксон та ін.). Цей зріз досліджень фокусується на соціальних детермінантах становлення ідентичності. Сам феномен розглядається з точки зору різних соціальних когерентностей, таких як група, нація, етнічна та релігійна належність. Вчені досліджують механізми становлення ідентичності: ідентифікації з нормами, зразками поведінки, характерними для певної групи людей («я» як частина

групової спільноти: сімейної, територіальної, національної). В цьому контексті з'являється поняття «соціальна ідентичність», яке означає самовизначення в соціально-груповому просторі відносно різноманітних спільнот, усвідомлення і переживання належності до них.

3. Дослідження ідентичності в контексті теорій вікових криз розвитку як специфічний феномен юності (Л.І. Божович, А. Ватерман, Л.С. Виготський, М.Р. Гінзбург, І.В, Дубровіна, І.С. Кон, Д. Марсіа, А.М. Прихожан, Д.І. Фельдштейн, Е. Еріксон та ін.). У цих дослідженнях ідентичність розглядається як вікове новоутворення, що має певні закономірності розвитку. Релевантними ідентичності в цьому контексті є поняття «самосвідомість» і «самовизначення».

4. Психоаналітичні дослідження, у яких ідентичність розглядається як глибинний феномен (Д. Віннікотт, Х. Кохут, М. Малер, Р. Лейнг, К. Хорні, Х. Хартманн). В рамках аналітичної методології розкриваються витоки стійкої та інтегрованої самостійності (ідентичності), інтрапсихічна логіка її становлення. Дослідниками цього напряму була розроблена також теорія «первинної ідентичності», об'єктних стосунків, розглядається розвиток ідентичності в контексті розвитку механізмів саморегуляції. Розглянемо докладніше найбільш вагомі концепції, розроблені представниками різних напрямів. Поняття ідентичності є центральним концептом епігенетичної теорії Е.Еріксона. Дослідник розглядав розвиток ідентичності як синтез ідентифікацій, що виникають в процесі соціалізації індивіда – спочатку з окремими особами, а згодом – з малими й великими спільнотами. Згідно з Е.Еріксоном, про відчуття ідентичності свідчать три ознаки:

1) відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості у часі (дії у минулому та сподівання на майбутнє сприймаються як такі, що тісно пов'язані з сьогоденням);

2) відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості у просторі (індивід, незалежно від місця знаходження, сприймає себе як цілісність, а власні дії та рішення розглядає не як випадкові або кимось нав'язані, а як внутрішньо зумовлені);

3) ідентичність переживається серед значущих інших (взаємостосунки та ролі допомагають людині підтримувати й розвивати відчуття ідентичності) [6].

Ідея Дж.Міда про наявність двох типів ідентичності (соціально заданої і такої, що відображає індивідуальне) знайшла свій розвиток у працях Ю.Хабермаса. Автор вважав, що Я-ідентичність складається з сукупності двох вимірювань: особистісної та соціальної ідентичностей. При цьому вертикальне вимірювання (особистісна ідентичність) забезпечує неперервність історії життя людини; горизонтальне (соціальна ідентичність) – забезпечує можливість відповідати різноманітним вимогам усіх рольових систем, до яких належить людина. Я-ідентичність реалізується у процесі балансування між особистісною та соціальною ідентичностями. Встановлення та підтримання цього балансу відбувається різними засобами взаємодії, серед яких виняткову роль відіграє мова. Таким чином, формування та реалізація Я-ідентичності відбувається під впливом протилежних тенденцій – прагнення відповідати нормативним очікуванням партнера чи групи водночас із прагненням виразити свою неповторність та індивідуальність [8].

Основні ідеї щодо природи ідентичності, які зародилися в рамках символічного інтеракціонізму, знайшли свій подальший розвиток у дослідженнях психологів когнітивного напрямку. Представники цього напрямку психології розглядали ідентичність як найважливішу структуру не лише особистості, але й групи. Когнітивісти вважають, що враження про навколишній світ організуються в інтерпретації – ідеї, стереотипи, настанови, очікування, які регулюють соціальну поведінку. Кожна людина у своєму світосприйнятті послуговується різними категоріями, у тому числі соціальними. Під час здійснення такої соціальної категоризації ” індивід співвідносить самого себе з категоріями, які він виокремлює в соціальній структурі суспільства, та намагається знайти своє місце в ній, здійснюючи тим самим ототожнення себе з різними соціальними спільностями. Так відбувається процес соціальної ідентифікації [9].

Інтеграційні тенденції в сучасній психології активізують дослідницький інтерес щодо феноменів. У феномені ідентичності максимально реалізуються інтеграційні процеси формування особистості. Дослідницька активність у вивченні ідентичності здійснюється в напрямках її видової специфіки [6; 7; 10], структурної організації [8; 11; 12], ґенезу [13; 9; 14], детермінації [15; 16].

Методологія вивчення ідентичності призводить до методичних суперечок. В залежності від методологічної логіки, методичний інструментарій дослідження ідентичності базується або на формальних проявах, які типізуються в статуси або види(Типологічний підхід); або в рамках структурно-функціоналістичної парадигми (номотетіческій підхід).

Структурно-функціональна парадигма передбачає відповідність психодіагностичного інструментарію кожному структурному блоку ідентичностіі та їх взаємозв'язку [8; 17]. Однак діагностичного інструментарію, що дозволяє в рамках структурно-функціоналістичної парадигми вимірювати особистісну ідентичність, ще не виявлено.

Виходячи з вищесказаного розглянемо теоретичні передумови методик діагностики особистісної ідентичності.

Починаючи з 1950-х рр. XX ст., ідентичність, потрапляючи в поле психологічного наукового інтересу, диференціюється за двома основними видами: особистісної та соціальної ідентичності. Ставлення уявлень про феномен ідентичності відбувалося в рамках наступних підходів: психоаналітичного [18; 19]; когнітивного [16]; символічного інтеракціонізму [20]; конструкціоністского [9; 17; 21]; суб'єктно-діяльнісного [5; 22].

Особистісна ідентичність конструюється в формальних проявах психолого-феноменологічного комплексу, складовими якого є спілкування, досвід і ролі, які породжують ідентичність, а також мова, через яку ідентичність виражається[22]. Образ-Я консолідується в категоріальному значенні і формує видову(особистісна, соціальна, гендерна) структуру ідентичності. Зміст феномена ідентичності є не поодиноким конструктом, а цілісною системою,взаємопов'язані конструкти, що

характеризується варіабельністю структури в залежності від індивідуальних особливостей суб'єкта [21].

Узгодженість/неузгодженість структурної організації особистісної ідентичності визначається як системна властивість, що характеризується співвіднесеністю по подібністю і порядку структурних параметрів особистісної ідентичності в їх психосемантичної вираженні. Методика орієнтована на пошук значень семантично пов'язаних об'єктів і фіксацією зв'язків між ними. Як і в більшості методів семантичої спрямованості, в методиці був зроблений акцент на оцінці семантичного подібності, з тією лише різницею, що оцінка семантичного схожості не позначалася як пряма і безпосереднє завдання для випробовуваних. За результатами факторного аналізу були розділені ролі, які розподілялися за трьома лінгвосемантичними блоками, відсталими структурними параметрами особистісної ідентичності (когнітивного, емоціонально-мотиваційному і поведінковому). Використовуючи систему ранжирування (в убуваючій логіці), випробовуваний повинен вибудувати свою систему семантичних відносин запропонованих йому об'єктів, яка на наступному етапі оцінювалася за ступенем пов'язаності і встановлення подібності.

У зарубіжних дослідженнях в області семантичного аналізу починаючи з 40-х р.р.,через процедури суб'єктивного шкалування здійснювався аналіз значень зі зв'язків іменників, прикметників і дієслів. Але, на жаль, дослідницьких матеріалів, в яких була б представлена співвіднесеність граматичних форм і когнітивного, емоційно-мотиваційного та поведінкового параметрів ідентичності, що не виявлено.

Особистісна ідентичність, як інтеграційна структура включає в себе сприйняття себе «Я про себе». Наслідком чого виступає абстрагування індивіда від себе, здібності бачити себе з боку, а потім спирається на цей образ як на реальність. Методами особистісної ідентичності призначена для дослідження ступеня узгодженості/неузгодженості структурної організації особистісної ідентичності з психосемантичної основи.

Тому за основу нашого дослідження соціально-психологічної ідентичності жінок які народили дитину ми взяли тест «Хто я?» (М. Куна, Т. Макпартленда в модифікації Т. Р. Румянцевої) [23] автори якої якої виходили з ідеї про те, що дана методика дозволяє визначати соціальні та особистісні ідентифікації людини, що існують у формі установок на адресу самого себе.

1.2 Структура соціальної ідентичності в психології

Специфіка соціологічного підходу до вивчення людини полягає у з'ясуванні, в першу чергу, того в людині, що безпосередньо пов'язане із соціальним життям, входженням людини у систему соціальних відносин, - тобто не її біологічних чи психічних особливостей, а суто соціальних характеристик. Звідси виникає потреба у чіткому розмежуванні термінів, які використовуються в соціальних науках по відношенню до людини в її різноманітних іпостасях. У буденній свідомості досить часто ототожнюються поняття „людина", „особистість„індивід", У соціології ж ці поняття досить чітко розрізняються.

Термін „людина" вживається як родове поняття, що вказує на приналежність до людського роду, тобто вказує на якісну відмінність людей від тварин, що знаходить свій вияв у назві Homo sapiens або „людина розумна".

Термін „індивід" вживається у значенні „конкретна людина", одиничний представник людського роду, коли необхідно підкреслити, що йдеться не про людство загалом і не про будь-яку людину в ньому.

Термін „особистість" служить для характеристики соціального в людині, її соціальних властивостей. Якщо „людина" – це перш за все продукт природи, то „особистість" – продукт суспільства. Але не можна спрощувати особистість лише до виміру впливу суспільства на особистість, так як і особистість є активним суб'єктом впливу на суспільство. Отже, через механізми відповідної

культури та привертання до соціальних груп, людина формується, взаємодіє і стає особистістю.

Особистість – це стійка сукупність соціальних властивостей людини, що набуваються під впливом відповідної культури суспільства і конкретних соціальних груп, до яких вона належить і у життєдіяльність яких включається.

Особистість є також предметом вивчення психології. Наразі підходи до дослідження особистості між психологією та соціологією досить різні. Так, соціологія зосереджує свою увагу на тих соціальних властивостях особистості, що пов'язані з міжособистісними контактами, які сприяють інтегрованості людини у суспільство, а психологія розглядає соціальні властивості особистості в контексті формування внутрішнього світу людини. При цьому багато результатів досліджень психологів були запозичені соціологами, зокрема у сферах рольових теорій, вивчення соціалізації, типології особистості, дослідження цінностей та потреб, установок та очікувань [24].

Сучасні психоаналітичні (мотиваційні) моделі ідентичності Дж. Марсіа, А. Ватермана є динамічними. Увага, насамперед, приділяється аналізу чотирьох типів особистісної ідентичності, що відповідають певним стадіям її розвитку:

- запропонована ідентичність;
- диффузивна ідентичність;
- криза ідентичності;
- досягнута ідентичність.

Дані типи ідентичності виділені на двох параметрах, по-перше, наявність або відсутність кризи – стану пошуку ідентичності, по-друге, наявність або відсутність одиниць ідентичності – особистісно значимих ідей, цінностей, переконань [27].

Провідною ідеєю епігенетичної концепції розвитку особистості є розуміння ідентичності як якості, що властива людині, котра розвивається, змінюється упродовж усього життя. Кожному періоду розвитку особи відповідає певний об'єкт ідентифікації, у зв'язку з чим адаптивні функції ідентифікації змінюються відповідно до кожної стадії розвитку. Ідентичність

особистості формується в результаті успішного подолання людиною „кризи особистісної ідентичності ”, у протилежному випадку в неї складається негативна особистісна ідентичність, що згубно впливає на індивідуальний розвиток, викликаючи аномальні наслідки [6]. В рамках цього напрямку поняття ідентичності знайшло свій розвиток у роботах J.Marcia, G.R.Adams, H.D.Grotevan та інших. В межах теорії соціальних репрезентацій особистісна ідентичність розглядається як одна з соціальних репрезентацій, може бути представлена як когнітивна структура, орієнтована мета-системою соціальних регуляцій.

Англійский психолог Е. Гідденс у роботі «Сучасність і самоідентичність» виділяє три основних риси сучасності, які одночасно є й причинами загострення проблеми ідентичності особистості. Це, по-перше, крайній динамізм соціальних систем – неймовірно зросла швидкість зміни всіх процесів, що мають місце в суспільстві; по-друге, глобалізація соціальних процесів – різні райони світу соціально й інформаційно втягнені у взаємодію один з одним; по-третє, поява особливих соціальних інститутів. У зв'язку із цим ідентифікація людини може реалізовуватися на різних рівнях – індивідуальному й соціальному, і в різних формах – національна, етнічна, культурна й інші, які відрізняються своєю спрямованістю. Фокусом дослідження Е. Гідденса виступає процес виникнення нових психосоціальних механізмів особистісної ідентифікації, які формуються під впливом трансформуючи інститутів і сучасності яка, у свою чергу, трансформує ці інститути [27].

Близькою до позиції Е. Фромма була концепція одного з його сучасників Г. Зіммеля , який вважав, що поводження індивіда являє собою феномен «наслідування», і зробив висновок про те, що функція останнього в тому, що наслідування «звільняє індивіда від страждання вибору й дозволяє йому виступати як свідомість групи».

М. Шериф, Д. Кемпбелл і інші будучи прихильниками ситуативного підходу й критикуючи представників психоаналітичної концепції, відводили

пріоритетне місце дослідженню в рамках міжгрупової взаємодії соціогруповому аспекту ідентифікації особистості, вважаючи, що агресія й солідарність є не індивідуальними проявами, а феноменами, властивим соціальним групам [25].

Наприкінці 70-х – початку 80-х років XX століття на основі критики ситуативного підходу виникла теорія самокатегоризації Дж.Тернера відповідно до якої «актуалізація особистісного рівня ідентичності придушує соціальний полюс самокатегоризації, знижуючи кількість рольових, стереотипних самопроявів, і навпаки, актуалізація групової ідентичності гальмує установки й поводження, породжувані особистісним рівнем самокатегоризації й веде до деперсоналізації». Дж. Тернером був зроблений висновок про існування прямої залежності між деперсоналізацією сприйняття й високим рівнем соціальної ідентифікації. Таким чином, будь-яке визначення індивідом самого себе через якісь ознаки, які мають соціальне значення, самовіднесення з усвідомлено розповсюдженими соціальними групами й об'єктами спричиняє зміна особистісного сприйняття навколишньої дійсності. [25]

У рамках символічного інтеракціонізму феномен ідентичності трактується відповідно до теорії «дзеркального Я», заснованою Ч. Кулі й Дж.Г. Мідом: індивід знаходить власне «соціальне Я» лише у взаємодіях за допомогою «прийняття відносин інших до себе самого» через механізм «розігрування й прийняття ролі». Інструментами, які опосередковують, ідентифікації виступають «інший», «значимі інші», «узагальнені інші».

Дж. Мід розрізняє усвідомлювану й неусвідомлювану ідентичності. Неусвідомлювана – це комплекс очікувань, що виходять від його соціального оточення; усвідомлювана – формується в процесі рефлексування особистістю свого «Я», свого поводження. При цьому усвідомлювана ідентичність аж ніяк не свідчить про незалежність особистості від суспільства: вона формується за допомогою категорій, зафіксованих у мові в результаті соціальних взаємодій.

Відомий представник інтеракціонізма И.Гоффман – у своїй теорії соціальної драми виділив три види ідентифікацій, що відображають як соціальну детермінацію, так і індивідуальну своєрідність особистості:

- соціальна ідентифікація – відображає типізацію особистості іншими на основі атрибутів її груп приналежності – «соціальне Я»;
- особистісна ідентифікація – унікальний комплекс індивідуальних ознак даної людини, що характеризують її як об'єкт у часі й просторі – «фізичне Я»;

Я-Ідентифікація – ідентифікація як суб'єктивне сприйняття індивідом своєї життєвої ситуації й власної своєрідності – «рефлексивне Я» [26].

Підтримка балансу ідентифікації особистості можлива за допомогою комунікації, особлива роль у якій Ю. Хабермасом приділяється мові [26].

1.3 Визначення жіночої ідентичності в психології

Жіноча ідентичність - зарахування себе до категорії жіночої соціальної групи і відтворення відповідних гендерно-обумовлених ролей і самопрезентації. Конструювання жіночої ідентичності безпосередньо пов'язують із специфічним “жіночим досвідом”. Слід зазначити, що менша цінність “жіночого” в суспільстві утруднює розвиток позитивної Я-концепції дівчинки, породжує проблеми створення жіночої ідентичності, особливо якщо дівчинка володіє високими соціальними здібностями і схильна лідирувати.В уявленнях про гендерну ідентичність можна виділити 4 етапи (хоча цей термін з'явився тільки в 1970-х рр., раніше існували його аналоги: статева, або статево-рольової ідентифікація, ототожнення себе з певною статтю і т. ін.)

Жіноча ідентичність має історію аналізу і досліджень, що йде своїм корінням в ортодоксальний психоаналіз. З точки зору цього напрямку, чоловіча і жіноча моделі діаметрально протилежні за своїми якостями і для жіночої моделі характерна пасивність, нерішучість, залежна поведінка, конформність,

відсутність логічного мислення і прагнення до досягнень, а також велика емоційність і соціальна врівноваженість. Зберігаючи незмінними базові психоаналітичні парадигми, К. Хорні прагнула розширити уявлення про жінку. Вона була однією з перших, хто почав шукати "позитивне" опис психології жінки. Однак найбільш істотний вплив на вивчення і розвиток позитивної жіночої ідентичності надали теоретики фемінізму Дж. Батлер, Дж. Мітчелл, Ж. Роуз і інші (Жеребкина).

Розглянемо їх детальніше. Перший, дофрейдовский, етап відноситься до початку XX ст. У ранніх дослідженнях, присвячених психології жінки (Р. Гейманс, П. Е. Астафьев та ін.), відбивалося наївне життєве уявлення про те, що жінка повинна відповідати якомусь ідеалу (сформованому у вищому суспільстві): бути емоційною, загадковою, млосною, слабкою, дбайливою, хорошою матір'ю - тобто жіночною (і у поведінці, і в одязі, і в зачісці, і в заняттях). Ті, хто відхилявся від цього ідеалу,піддавалися засудженню і остракізму.

Другий етап пов'язаний з діяльністю 3. Фрейда і, пізніше, його послідовників, охоплює період з 1920-х по 1970-і рр. У своїй роботі “Жіночність” (цю назву можна вважати символічною) Фрейд зобразив жінок такими, що заздрять [1, 201] чоловічій анатомії (так званий комплекс кастрації) і зробив висновок, що “фемінними” рисами є пасивність, залежність і схильність до підпорядкування. Чоловіків же він вважав активними і прагнучими до влади. Будь-яке відхилення від цих еталонів вважалося проявом хворої гендерної ідентичності. Зокрема, прагнення жінок до влади (характеристика,яка повинна бути у чоловіка) було назване фалічним (Фрейд,1991.1991а).

Третій етап - 70-80-і рр. XX ст. Цей етап пов'язаний з ім'ям двох жінок - Сандри Бем і Джудіт Спенс. Для пояснення різних варіацій гендерної ідентичності вони привернули ідею андрогінії. У 1974 р. Сандра Бем сформулювала свою гіпотезу про існування 3 типів людей з різною гендерною ідентичністю: з переважанням фемінних характеристик, з переважанням

маскулінних характеристик і “андрогінних”, тобто тих, у кого спостерігається баланс маскулінних і фемінних характеристик. При цьому найпривабливішим їй здавався третій тип: на її думку, андрогінні особистості володіють адаптивністю і гнучкістю поведінки, відрізняються творчими схильностями і найбільш психологічно благополучні. Перші ж два типи зображалися негнучкими, обмеженими, такими, що демонструють в своїй поведінці гендерні стереотипи, що існують в суспільстві [31]. Починаючи з 90-х років XX століття, інтерес вчених зосереджується на жіночій ідентичності — дослідники радянського періоду: С. Г. Айвазова, М. Е. Баскакова, О. В. Ведерникова, О. А. Вороніна, Ю. В. Градскова, Н. І. Козлова, М. М. Мали- шева, Н. Л. Пушкарьова, М. В. Рабжаева, О. О. Темкина та ін.; пострадянської пори: І. Я. Аристархова, О. А. Баллаева, Г. А. Брандт, О. І. Гапова, Т. М. Герасимо- ва, Ю. В. Градськова, О. В. Гредновська, Н. Д. Ершова, С. В. Жеребкін, І. А. Жеребкіна, О. М. Жидкова, О. А. Здравомислова, С. В. Катаева, Т. О. Клименко- ва, І. С. Кльоціна, В. В. Макаров, Л. Н. Ожігова, О. В. Туркіна, А. О. Чекалина, О. Е. Чирикова, О. Чумак, О. В. Шабурова, Т. Б. Щепанська та ін.; з українських вчених — В. Агеева, Т. П. Вісковатова, Т. Виноградова, Т. Говорун, І. Головашен- ко, П. Горностай, Т. Ю. Журженко, О. Кікінеджі, І. Лебединська, Т. Мельник, М. Пірен, С. Павличко, В. Семенов, В. Суковата, Н. Чухим та ін.

Сучасне розуміння жіночої ідентичності представлене в«Словнику гендерних термінів». Жіноча ідентичність (Woman's identity, feminine identity) трактується як «...категоризація себе представницею жіночої соціальної групи та відтворення гендерно обумовлених ролей, диспозицій, самопрезентацій». Конструювання жіночої ідентичності безпосередньо пов'язують із специфічним для жінки «жіночим досвідом». Він починає створюватися завдяки особливостям соціалізації дівчаток з дитячого віку. Особлива роль в конструюванні жіночої ідентичності відводиться періоду статевого дозрівання і менархе(перша менструація, головна ознака статевого дозрівання жіночого організму). Наступні найважливіші кроки на шляху

створення жіночої ідентичності багато в чому описуються через тілесний досвід — це розвиток сексуальності, вагітність і народження дітей. Так, Шподар Л. В. у своїй статті, посилаючись на вченого Д. Пайнз, описує найпізніший етап становлення жіночої ідентичності, яким е вагітність жінки. Але достовірним фактом е, і як далі пише Л. В. Шподар, те, що: «формування гендерної ідентичності (як і любої іншої — прим. автора) відбувається впродовж всього життя» [29]. Далі, нажаль,жіноча ідентичність не розглядається, але слідуючи аналогії, ми можемо припустити, що вступ жінки до фази материнства е також істотним чинником для реконструювання і трансформації ідентичності жінки.

Вітчизняні розробки проблеми жіночої ідентичності, ініційовані змінами, що відбулися в суспільстві, зв'язують з поняттями «подвійна зайнятість», «економічна залежність», «синдром спорожнілого гнізда» [30]. Особливо популярною стала тематика ідентичності в Українській думці у зв'язку з аналізом теми кризи ідентичності в сучасних нестійких умовах. У вітчизняній психології в даний час спостерігається своєрідний бум досліджень, пов'язаних з проблематикою ідентичності. В результаті цих досліджень виявлений цілий ряд особливостей психосоціального розвитку особи в суспільства.

Особливості жіночої ідентичності періоду материнства конкретизований взаємозв’язком індивідуального розвитку і базисних соціальних інститутів, вивчена роль ідентичності в процесі адаптації в умовах соціальних змін, особливості формування і інтеграції до цілісної структури професійних, етнічних і інших значущих ідентифікацій жінки. У науковій психології розглянуті питання ідентичності в юнацькому віці, статевої, гендерної та етнічної ідентичності. Але, не дивлячись на такі численні дослідження, роботи, які стосуються проблем трансформацій, особливостей ідентичності особи періоду материнство, одиничні, а проблеми жіночої ідентичності даного періоду в аспекті самоактуалізації, самовтілення не зачеплені зовсім [30].

Жіноча ідентичність - категоризація себе як представниці жіночої соціальної групи і відтворення гендерно обумовлених ролей, диспозицій, самопрезентації. Визнання і використання категоризації себе за ознакою статі залежить не стільки від індивідуального вибору, скільки біологічно обумовлено і соціально примусово (Уест, Зіммерман).

З точки зору теорії соціального конструктивізму, пристрій соціального світу має "моральним статусом", згідно з яким кожна людина "за своєю суттю" належить або до чоловічого, або до жіночої статі (Гарфинкель). Тому жінки можуть бути і "нежіночими", що, однак, не робить їх "не жінками", головне - бути включеними в умови гендерної оцінки. Культурна сегрегація гендерну забезпечується на різних соціальних і культурних рівнях (Гоффман), завдяки чому відтворення "свого гендеру", соціалізація дівчаток і хлопчиків - процес нормований, хоча і залежний від особливостей мікросередовища.

Конструювання жіночої ідентичності безпосередньо пов'язують зі специфічним для жінки "жіночим досвідом". Він починає створюватися завдяки особливостям соціалізації дівчаток з дитячого віку, т. К. Батьки створюють гендерно-нормований образ новонародженої дитини (бантики, довге волосся, нарядні сукні і т. П.), А також заохочують гендерно-нормоване поведінка (нерішучість, емпатійність, пасивність і т. п.). Надалі "бути дівчинкою" "допомагають" інститути соціалізації, найважливішими агентами яких є ровесники, а також ЗМІ, найбільш жорстко відстоюють гендерні рольові стереотипи (Альошина, Волович; Клецина) [32].

Особлива роль в конструюванні жіночої ідентичності відводиться періоду статевого дозрівання і менархе (перша менструація, головна ознака статевого дозрівання жіночого організму). Нормативне та інформаційний тиск щодо гендерних норм до даного періоду настільки велике, що більшість дівчаток, що володіють "відхиляються ознаками", коригують свої особистісні особливості в сторону "традиційної жіночої ролі" (Берн). Наступні найважливіші кроки на шляху створення жіночої ідентичності багато в чому описуються через тілесний досвід - це розвиток сексуальності, вагітність і народження дітей.

Убогість відомостей про жіночих ініціаціях М. Мід пояснює сприйняттям "жіночого" в культурі як феномена швидше біологічного, ніж соціального, а також пов'язує із соціальною залежністю жінок [33].

В цілому, тіло більш значуще в структурі жіночої ідентичності, оскільки в традиційній культурі жінка репрезентується через своє тіло (Naomi Wolf).

На перший погляд, сучасне суспільство висуває до поведінки дівчаток менш жорсткі нормативні вимоги, ніж до поведінки хлопчиків (Лунін, Старовойтова); крім того, з дитинства дівчаток оточують вихователі-жінки, з якими дівчинка може ідентифікувати себе. Однак менша цінність "жіночого" в суспільстві ускладнює розвиток позитивної Я-концепції дівчинки, народжуючи проблеми зі становленням жіночої ідентичності, особливо якщо дівчинка має високі соціальними здібностями і схильна лідирувати (Радіна).

У сучасному суспільстві жіноча ідентичність пов'язана з поняттями "подвійна зайнятість", "економічна залежність", "рольовий конфлікт працюючої жінки" і т. Д. Не дивлячись на те, що навіть у великих промислових містах в даний час як і раніше домінує традиційно-патріархальні ідеал жінки (Нечаєва), і отже, можливості для більш вільного розвитку позитивної жіночої ідентичності обмежені, - опитування громадської думки показують, що ситуація в Росії дуже повільно, але змінюється в напрямку гендерної рівності: економічна самостійність жінки, як і раніше, ставиться під сумнів, проте для неї вважається можливим самостійно вибирати партнера по парі, спосіб життя, одяг і т. п. [34].

Жіноча ідентичність - категоризація себе як представниці жіночої соціальної групи і відтворення гендерно обумовлених ролей, диспозицій, самопрезентації. Визнання та використання категоризації себе за ознакою статі залежить не стільки від індивідуального вибору, скільки біологічно зумовлене і соціально примусово. Конструювання жіночої ідентичності безпосередньо пов'язують зі специфічним для жінки «жіночим досвідом».

Він починає створюватися завдяки особливостям соціалізації дівчаток з дитячого віку, тому що батьки створюють гендерно-нормований образ новонародженої дитини (бантики, довге волосся, нарядні сукні і т. п.), а також

заохочують гендерно-нормоване поведінка (нерішучість, емпатійність, пасивність і т. п.). Надалі «бути дівчинкою» «допомагають» інститути соціалізації, найважливішими агентами яких є ровесники, а також ЗМІ, найбільш жорстко відстоюють гендерні рольові стереотипи.(35) Жіноча ідентичність - відношення себе до категорії жіночої соціальної групи і відтворення відповідних гендерно-зумовлених ролей і самопрезентацій [36, 37, 38]. Конструювання жіночої ідентичності безпосередньо пов'язують зі специфічним "жіночим досвідом". Його отримують у процесі соціалізації дівчаток з дитячого віку, у створенні гендерно-нормованого способу значна роль інститутів соціалізації (сім'я, ровесники, а також ЗМІ, які відстоюють гендерні рольові стереотипи).

Сучасне суспільство пред'являє до поведінки дівчаток менш жорсткі вимоги, ніж до поведінки хлопчиків. Проте менша цінність "жіночого" в суспільстві ускладнює розвиток позитивної Я-концепції дівчинки, породжуючи проблеми створення жіночої ідентичності, особливо якщо дівчинка володіє високими соціальними здібностями і схильна лідирувати.

РОЗДІЛ 2
ВЛИВ МАТЕРИНСТВА НА ЖІНОЧУ ІДЕНТИЧНІСТЬ

2.1. Структура та поняття феномену материнства

Розглянуто материнство як психосоціальний феномен. Проаналізовано, що індивідуальне сприйняття материнства проходить кілька етапів, у яких відбувається адаптація жінки до материнської ролі. Звернено увагу на рольовий компонент прийняття жінкою свого материнства. Подано материнство як складову розвитку особистості самої жінки. Виділено та узагальнено головні етапи та періоди у становленні материнства за концепціями різних авторів (Е. Галінські, Г. Філіппової, О. Подобіної та ін.). Розглянуто характерні особливості та труднощі кожного з етапів розвитку материнства. Аналіз материнства у традиційних культурах засвідчує, що для успішної адаптації жінки до ролі матері суспільство супроводжує цей процес системою ритуалів і традицій, які сприяють формуванню у жінки особистісного смислу материнства Р. Овчарова, Г. Філіппова та інші [39; 40]. На думку психологів та соціологів, така система у нашому суспільстві на сьогодні розроблена ще не достатньо. Дослідження етапів прийняття жінкою ролі матері та етапів розвитку материнства є особливо актуальним, оскільки це дає змогу виокремити складові та періоди, що можуть значно впливати на розвиток материнства [41], емоційного стану жінки[39; 42], факторів та умов девіацій материнства [43; 44], особистісних змін жінки, пов’язаних із переходом до материнства [45]. Існує низка зарубіжних та українських розробок задля пояснення та розуміння материнства, ролі материнства у житті жінки, сім’ї та у суспільстві загалом [40; 42]. У процесі теоретичних розробок та практичних досліджень визначають чинники та етапи його формування, міжкультурні відмінності та часові трансформації (І. Братусь, В. Брутман, Р. Овчарова, О.

Подобіна, О. Проскурняк, Г. Філіппова, Л. Шнейдер) [46; 43; 44; 47; 39; 48; 49; 40; 50].

Феномен материнства вивчають як складне біопсихосоціальне явище, наче результат взаємодії багатьох факторів: психологічних, генетичних, біологічних, впливу родинного та соціального середовищ. Материнство – це складний психосоціальний феномен, який має фізіологічні механізми, еволюційну історію, культурні та індивідуальні особливості. Воно не забезпечується повністю вродженими механізмами але й містить у собі біологічне прагнення до материнства, перетворене інтеріоризованими соціальними нормами [48]. Г. Філіппова розглядає материнство не лише як умову для розвитку дитини, але й як особливу материнську потребово-мотиваційну сферу (далі материнська сфера) психології жінки, що формується впродовж життя [40]. Також існують підходи, за якими материнство – це унікальна ситуація розвитку самосвідомості жінки, яка стає етапом переосмислення батьківських позицій власного дитячого досвіду, періодом інтеграції батьківського образу та дитини [51]. Материнство як психосоціальний феномен досліджують у двох головних аспектах: як забезпечення умов для розвитку дитини (головні завдання праць та їхня інтерпретація зосереджені на вихованні дитини відповідно особливостей матері) та як частину особистісної сфери жінки (материнство вивчають в аспекті задоволеності жінкою своєю материнською роллю,як стадію особистісної ідентифікації та жіночу ідентичність). Перша особливо,а також наступна вагітність − кризовий момент, пов’язаний із формуванням жіночої ідентичності та підтвердженням статевої ідентичності майбутньої матері. Одним з аспектів материнства як психосоціального феномену є материнська ідентичність. Зріла материнська ідентичність – це особлива позиція щодо себе та своєї дитини, яка має когнітивний, емоційно-смисловий та поведінковий компоненти [46]. Когнітивний (пізнавальний) компонент виявляється у тому, що мама має необхідні знання про дитину, причому не лише зовнішні, але й інтуїтивні – вміння визначати потреби дитини, розуміти сигнали. Емоційно-

смисловий компонент виражається у повному прийнятті матір'ю своєї дитини як унікальної цінності: вона (дитина) не стає для неї (матері) засобом самореалізації чи втримання партнера задля збереження сім'ї. Поведінковий компонент характеризується компетентною взаємодією матері з дитиною, адекватною до потреб дитини, здатною до відповідального вибору. Результати досліджень Н. Боровикової та С. Посохової дали змогу скласти характерологічно-психологічний портрет повноцінно функціонуючої жінки, зрілої матері, якій притаманні такі риси: відкритість досвіду (тілесна, емоційна та інтуїтивна рефлексія, внутрішній досвід переживань), буття "тут і тепер" (вміння оцінювати теперішній момент), відповідальну свободу (відчуття свободи та контролю над життям), саморефлексію, творчу адаптивність, усвідомлення власної індивідуальності (унікальності існування, вміння бути собою), соціальну інтегрованість та духовність.

Індивідуальний розвиток материнства проходить кілька етапів, у процесі яких відбувається природна адаптація жінки до ролі матері. Виокремлюють різні етапи розвитку материнства. У психології є кілька підходів до класифікації стадій онтогенезу материнства.

Деякі автори зараховують розвиток материнства до батьківства (як для жінок, так і для чоловіків) та розглядають його у контексті становлення подружньої пари, виділяють стадії розвитку батьківства [47]. Інші − вивчають розвиток материнства у контексті розвитку материнської сфери ідентичності жінки, яка є варіантом загальної батьківської сфери, що сама входить у склад репродуктивної сфери (разом зі статевою). Структура і зміст материнської сфери виражається в емоційних реакціях на дитину, виконанні операцій стосовно догляду за нею та прийнятті дитини як самостійної особистості [40].

Е. Галінські описує шість стадій батьківства [47]. Перша стадія – формування образу (від зачаття до народження дитини), на якій подружжя намагається уявити собі, якими батьками вони будуть відповідно до своїх очікувань та образу ідеальних батька та матері. Друга – вигодовування (від народження до двох років), коли у батьків формується почуття прив'язаності до

дитини. На цій стадії вони вчаться розподіляти свою емоційну участь та час між собою, роботою, друзями, своїми батьками та потребами дитини. На третій стадії авторитету (від двох до п'яти років) у подружжя виникає запитання, якими батьками вони були і якими будуть. Під час четвертої інтерпретаційної стадії (від шести до дванадцяти років) відбувається перевірка та перегляд своїх сформованих до цього поглядів. На п'ятій стадії взаємозалежності (підлітковий вік) батьки повинні провести ревізію своїх відносин з уже майже дорослими дітьми. Ці відносини можуть перерости в суперництво або стати партнерськими. Останньою, шостою, автор виділяє стадію розлуки (дорослі діти покидають дім), коли батькам не лише доводиться відпустити їх, але й осмислити те, якими батьками вони були. На думку Е. Галінські, на кожній із цих стадій батьки повинні вирішити свої внутрішні конфлікти на новому та вищому рівні інтеграції, інакше вони можуть не дати ради з почуттями, що їх охоплюють. З погляду розвитку материнства як явища, яке має інстинктивну основу, виділяють сім сенситивних періодів у розвитку материнського інстинкту", надаючи великого значення ставленню дівчинки до батьків, ігровій поведінці, стадіям статевої ідентифікації [50]. У своїх дослідженнях Г. Філіппова [40; 52] розглядає материнство як материнську потребово-мотиваційну сферу, описує його складові, філогенетичні та онтогенетичні етапи розвитку від взаємодії жінки в дитинстві з власною мамою до набуття дитиною дворічного віку. [44]. У контексті вивчення розвитку материнства дослідники говорять про формування психологічної готовності жінки до материнства [45]. Така готовність формується під впливом нероздільних біологічних та психологічних факторів і, з одного боку, має інстинктивну основу, а з іншого, – виступає як особистісне утворення. На основі аналізу етапів розвитку материнства С. Мещерякова визначила сенситивні періоди та головні показники, за якими можна визначити готовність чи не готовність жінки до материнства. Такими є особливості жінки у її ранньому дитинстві, переживання жінкою ставлення до ще ненародженої дитини та установки жінки на стратегію виховання дитини. [45; 40; 52], а на думку деяких авторів, і в пренатальному

періоді [50]. Найважливішим вважають материнство у періоді до трьох років, коли відбувається формування основ особистості та ставлення до світу [45; 52 Далі розвиток материнства продовжується в ігровій діяльності. У процесі сюжетно-рольових забав із ляльками в дочки-матері та сім'ю у дівчинки відбувається формування та розвиток головних компонентів материнської сфери. Наступним визначають етап няньчення, який триває від 5–6 років до початку статевого дозрівання і містить досвід особистої взаємодії з іншими маленькими дітьми, спостереження за взаємодією дорослих із дитиною, спостереження за оточенням яке виконує материнські функції. З початком статевого дозрівання розпочинається новий етап диференціації мотиваційних основ материнської та статевої сфер.. Необхідно також зазначити, що у низці наукових публікацій з психології, взаємодія з власною матір'ю, досвід ігрової діяльності та контакту з маленькими дітьми трактують як чинники які значно впливає на формування материнства [45; 49]. Етап взаємодії з власною дитиною зазвичай починається з бажання мати дітей[53].

Велика складова розвитку материнства містить у собі період пологів, післяпологовий період та період новонародженості. У цей час відбувається знайомство із дитиною, що забезпечує зміни у змісті материнства. Процес пологів та післяпологовий період вимагає від жінки високого рівня її фізіологічної, інтелектуальної та емоційної активності. Найоптимальнішим варіантом ставлення до пологів вважають "пологи – складна творча робота". У ранньому післяпологовому періоді з'являються умови, що сприяють налагодженню емоційного зв'язку між матір'ю і дитиною у процесі післяпологового догляду та прикладання до грудей. Однак дослідження не підтвердили встановлення специфічних емоційних зв'язків між матір'ю та новонародженим відразу після пологів, а вказали на наявність у новонародженої дитини певних біологічних механізмів,що лежать в основі потреби встановлювати емоційний зв'язок [41].У період новонародженості відбувається природна "ізоляція" матері та дитини від зовнішнього світу, під час якої все життя матері концентрується на дитині та своїх переживаннях. У

цьому періоді виявляються сприятливі умови для освоєння інструментальної сторони операцій по догляду та спілкуванню з дитиною.

Народження особливо першої дитини можна розглядати як кризову подію. Перед жінкою з появою дитини постає психологічна необхідність перебудовувати свої відносини зі світом. Раніше вона могла лише уявляти такі зміни у своєму житті, а зараз вона зіткнулася з ними. Однією з причин, яка може також ускладнити протікання цього періоду, є наявність післяпологової депресії у жінки. Головними причинами її виникнення можуть бути особливості протікання вагітності та пологів, наявність ендокринних порушень, токсикоз вагітності, фізична незрілість та неготовність до вагітності та пологів, психологічна неготовність до материнства, небажана вагітність, порушення ідентичності жінки, недиференційованість від матері, порушення взаємовідносин із чоловіком,професійні та матеріальні проблеми пов'язані з необхідністю дострокового виходу з декретної відпустки. Постнатальна (післяпологова) депресія – це стан меланхолії, відчаю, спустошеності, що виявляється у жінок через деякий час після пологів і продовжується від трьох діб до декількох місяців, а в окремих випадках і декілька років [54].

А. Кемпінські виділяє такі дві форми післяпологової депресії: перша, або неврастенічна, виявляється у втомленості, дратівливості, порушенні розумових та фізичних здібностей, втраті або надлишковій масі тіла. Друга – у байдужості та апатії, де на перший план виступають відчуття втрати енергії, нездатності матері прийняти рішення, труднощі щодо виконання звичних домашніх обов'язків, відчуття порожнечі життя, байдужість у відносинах із чоловіком та дитиною, скарги іпохондричного характеру [53]. Б. Чалмерс вважає, що фактори, пов'язані з набуттям материнського статусу, материнськими якостями, більше впливають на розвиток материнської депресії, ніж вагітність та пологи як фізіологічний процес. На її думку, тривалість депресії (від декількох днів до декількох місяців після пологів) підтверджує, що пологи самі собою не мають пріоритетного значення. Причини післяпологової депресії

частіше можуть бути пов’язаними з переживанням материнської ролі та її ставленням до ролі матері, ніж із переживанням пологів. [54].

Отже, у період після народження відбувається психологічне прийняття дитини як незалежної особистості та адаптація до неї. Кожна вагітність супроводжується кризою та закінчується прийняттям нової особистості. У цей період відбувається адаптація жінки до нової ситуації, внаслідок чого у неї можуть виявлятися депресивні післяпологові стани. [40]. На другий рік життя дитини припадає період виникнення інтересу до дитини як до самостійної особистості. У матері виникає нове ставлення до активності дитини, яке співвідносне до забезпечення дитині безпеки та самостійності. Весь попередній досвід її материнських переживань забезпечує їй включеність в ігрову діяльність, соціальне життя дитини, пошук балансу між строгістю та м’якістю і найважливіше – інтерес до особистості дитини [40]. Отже, жінка стаючи мамою, набуває нового статусу в системі соціальних зв’язків – батьківський статус – і приймає на себе нову соціальну роль. [48]. Лише з настанням вагітності та народженням першої дитини жінка набуває соціального статусу матері, у неї з’являється реальна рольова поведінка, а сформовані раніше компоненти материнства конкретизуються та уточнюються у взаємодії з власною дитиною [48]. Якщо співвіднести цей етап з етапами становлення материнства переліченими вище, то можемо вважати, що він починається з моменту планування чи виявлення вагітності, триває під час вагітності та у післяпологовому періоді й остаточно завершується, коли дитина досягає одного–двох років.

2.2. Психологічні особливості переживання жінкою стану вагітності

Переживання жінкою вагітності включає фізичне і емоційне переживання моменту ідентифікації вагітності, переживання симптоматики вагітності, динаміки переживання симптоматики по триместрах вагітності, переважний

фон настрою по триместрах вагітності, переживання першого ворушіння, переживання ворушінь протягом усієї другої половини вагітності, зміст активності жінки в третій триместр вагітності.

Згідно А.В. Наумова, переживання - особлива діяльність, яка спрямована на перебудову психологічного світу, на встановлення змістового відповідності між свідомістю і реальністю. Діяльність по переживанню виникає в ситуації, в якій неможливо реалізувати внутрішні потреби життя суб'єкта. Таким чином, можна стверджувати, що переживання - «боротьба проти неможливості за створення можливості в ситуації життєвих мотивів» [51, 37].

За характером переважного переживання Е.Я. Дяченко, розподілялаперіод вагітності на три етапи: 1) прийняття жінкою рішення про збереження або штучне переривання вагітності, 2) початок руху плоду, 3) підготовка до пологів і появи дитини в будинку [27].

Н.Д. Лакосіна відзначала, що вагітність справляє позитивний вплив на жінок з невротичними розладами. Проте при ендогенних психічних захворюваннях (шизофренія, афектні розлади) вагітність нерідко сприяє маніфестації або загостренню психічних порушень. У разі неповноцінності ендокрино-дієнцефальної системи унаслідок негативних чинників, що мали місце в перинатальний період, перенесених травм, інфекційних захворювань тощо вагітність може викликати декомпенсацію як з боку соматичної сфери, так і з боку психіки, що найчастіше виявляється психопатичними або психопатоподібними розладами [43].

Вплив психічного стану вагітної на це самопочуття може виявлятися по-різному. Сучасними дослідженнями доведено, що у жінок, що не планували мати дитини, частіше спостерігаються явища токсикозу вагітності, ніж у жінок, для яких вагітність є бажаною [25].

Під стилем переживання вагітності Г.Г. Філіппова розуміла «фізичне та емоційне переживання моменту ідентифікації вагітності і її динаміки по триместрах, переважний фон настрою, переживання ворушіння плода, зміст активності жінки» [72, 29].

Автором описано варіанти стилів переживання вагітності:

1. Адекватний стиль. Вагітність протікає без сильних, тривалих і негативних емоцій. У I триместрі можливе зниження настрою без депресивних епізодів у II - благополучне емоційний стан; в III - підвищення тривожності зі зниженням до останніх тижнях вагітності. Активність жінки спрямована на підготовку до післяпологовий період. При адекватному стилі перше ворушіння дитини вагітні відчувають в 16-20 тижнів ставляться до нього позитивно, воно приємно по соматичних відчуттів; ворушіння чітко диференціюють інші соматичні відчуття.

2. Тривожний стиль. Стан жінки тривожне, зі страхом та занепокоєнням, живіт занадто великого або занадто маленького розміру, соматичний компонент сильно виражений за типом хворобливого стану.

У I триместрі відзначається тривожний або депресивний стан; у II - повторюються тривожні або депресивні епізоди, пригніченість, смуток, сльози; в III - це стан посилюється. Активність пов'язана зі страхом за результат вагітності, пологів та післяпологовий період. Перше ворушіння відчувається рано, супроводжується тривалими ваганнями. Жінка весь час до них прислухається, переживає з тривогою або переляком як часті ворушіння, так і тривала відсутність їх. При цьому можливі різні хворобливі відчуття, які в подальшому супроводжуються тривогою з приводу свого здоров'я і здоров'я дитини. Такі вагітні часто відвідують лікарів, ходять на безліч (нерідко непотрібних) обстежень, активно відстежують додаткові відомості, вивчають літературу, шукають відповіді на свої запитання в інтернеті.

3. Ейфоричний стиль. Цьому стилю характерно некритичне відношення до можливих проблем вагітності і материнства. Жінка вибудовує нереальні фантазії з приводу вагітності і перебігу пологів, не бачить реалій післяпологового періоду. Вона неадекватно оцінює все, що відбувається. Диференційоване ставлення до характеру ворушіння дитини відсутня, вона не може його охарактеризувати. Можливі ускладнення під кінець вагітності та при пологах, неблагополуччя в післяпологовому періоді. Якщо до пологів не

проводиться психокорекція, то в післяпологовому періоді дуже часто виникають проблеми щодо матері до немовляти.

4. Ігноруючий стиль. Жінка надто пізно усвідомлює себе вагітною. Зміна стану інтерпретується як отруєння, грип, порушення циклу, супроводжується почуттям досади або неприємного подиву. Живіт занадто маленький, соматичний компонент або не виражений взагалі, або стан навіть краще, ніж до вагітності. Перше ворушіння дитини відчувається дуже пізно, наступні - носять характер фізіологічних переживань, а до кінця вагітності доставляють фізична незручність. Динаміки емоційного стану по триместрах або не спостерігається, або відзначається підвищення активності та загального емоційного тонусу до III триместру, але воно не пов'язане з підготовкою до пологів і зустрічі з дитиною.

5. Амбівалентний стиль. Загальна симптоматика вагітності подібна з тривожним стилем. Характерні різкі зміни настрою (сьогодні вагітність бажана, завтра - ні), протилежні за фізичним та емоційним відчуттям переживання ворушіння дитини, часто виникають больові відчуття. Негативні емоції інтерпретуються жінками, як страх за дитину, за результат вагітності та пологів. Можливі депресивні епізоди. Майбутні матері схильні шукати причини свого неблагополуччя у зовнішніх обставин - винять, приміром, у всіх бідах родичів, сусідів та ін.

6. Ігноруючий стиль. Ідентифікація вагітності супроводжується негативними емоціями, вся симптоматика виражена різко негативно фізично і емоційно. Вагітність переживається як покарання, перешкода, ворушіння дитини - фізіологічно неприємно, супроводжується незручністю і гидливістю. До кінця вагітності можливі сплески депресивного та афективного станів [73].

Зрозуміло, в кожному конкретному випадку спостерігаються індивідуальні особливості протікання вагітності.

В медичній психології, як відзначалося Н.Д. Лакосіною, простежується зв'язок різних стилів протікання вагітності з формуванням ставлення до дитини, з його цінністю для майбутньої матері. Так, адекватний стиль переживання вагітності співвідноситься з адекватною цінністю дитини; тривожний і

амбівалентний - з підвищеною або зниженою; ігнорує і відкидає - з низькою цінністю і заміною на інші пріоритети. Дуже складний для психологічної корекції є ейфоричний стиль, при якому цінність дитини неадекватна, хоча зовні це не виражено. Піднесений настрій і некритичне відношення до змін в житті - наслідок особистісної незрілості і неготовність до прийняття материнської ролі. Жінка не усвідомлює, що вже не може зняти з себе відповідальність за малюка. Будь-яке порушення ідеального перебігу вагітності та пологів веде до різкої зміни настрою [43]

Сама вагітність, що навіть протікає без якої-небудь паталогії, виявляється для жінки джерелом психологічного напруги і сприяє виникненню різноманітних особистісних реакцій.

Як зазначено І.В. Добряковим психологічні прояви і можливі психічні порушення у перебігу вагітності мають певну динаміку.

Так, на початку вагітності (I триместр) найпомітнішими в переживаннях і бажаннях жінки є емоційні прояви, спектр яких дуже широкий і залежить від її фізичного самопочуття і психологічної ситуації. Наприклад, одні жінки відчувають щастя майбутнього материнства, вони задоволені своїм станом, відчувають підйом настрою і життєвих сил. У інших — емоційний стан характеризується нестійкістю з підвищеної примхливості, образливістю, бажанням одержувати більше турботи і уваги. Також можливі тривожні розлади, причиною яких можуть стати ситуації, які раніше здавалися незначними [24].

В клінічній психології визначено, що афектні порушення, зокрема депресивного характеру, звичайно проходять до 4-5-го місяця вагітності, навіть якщо ситуація залишається нерозв'язаною. Проте за наявності виражених аномальних рис вдачі, перешкоджаючих адаптації, або у разі повторних психогеній депресія може набути затяжного характеру і продовжуватися до кінця вагітності. В таких випадках жінкам необхідна психотерапевтична допомога, а при виражених депресивних проявах - і допомога психіатра. При цьому слід пям'ятати, що прийом більшості психотропних препаратів,

включаючи і антідспрессанти, протипоказнаий протягом всієї вагітності через їх можливий несприятливий вплив на дитину [36].

Середина вагітності (II триместр) вважається в перинатальній психології найспокійніший періодом відносно психічних порушень. При відсутності у жінки соматичної або психічної паталогії, що робить несприятливий вплив на перебіг вагітності і відсутності патології самої вагітності жінка, як правило, почуває себе достатньо спокійно і упевнено, готуючись до майбутнього материнства [24].

До кінця вагітності (III триместр) психологічна напруга у вагітної звичайно наростає, і знову відчуваються психічні порушення. Це пов'язано як з фізичним самопочуттям (значне збільшення ваги, утруднення пересування, порушення сечовипускання і ін.), так і з тим, що пологи, що наближаються, все більше примушують жінку занурюватися в свої відчуття, чекаючи можливих ознак початку пологів. Побоювання і можлива тривога, турбота торкаються перш за все благополучного результату пологів (передчасні пологи, неправильне положення плоду тощо).

Н.О. Татенко зазначалося, що в цей період у деяких вагітних у зв’язку з тривожним станом спостерігається гіперактивність, викликана бажанням прискорити події [69]. Тобто, переживання майбутньої матері перш за все пов'язані з майбутньою дитиною, аналізом чинників, здатних робити несприятливий вплив (попередні аборти і викидні, перенесені захворювання, прийняття ліків, різні виробничі шкідникі тощо). Зазначимо, що особливо характерні подібні переживання та тривоги для вразливих натури.

І.А. Жабченко доведено, що важливу роль у становленні материнства грає материнська ідентичність[32]. Так, зріла материнська ідентичність - це особлива позиція по відношенню до себе і своїй дитині, яка має наступні аспекти.

1) когнітивний (пізнавальний) аспект: мати володіє необхідними знаннями про дитину, причому це не тільки зовнішні знання, але й інтуїтивні уміння визначати потреби дитини, розуміти йдуть від нього сигнали

ще на пренатальної стадії.

2) емоційно-смисловий аспект: мати цілком приймає дитину як самостійну цінність, він не стає для неї засобом самореалізації чи втримання партнера.

3) поведінковий аспект: мати компетентно взаємодіє з дитиною, адекватно його потребам; здатна до відповідального вибору.

У психології виділяються різні стадії материнства: прийняття рішення про народження дитини, вагітність, період становлення батьківства, період зрілого батьківства, період «постбатьківства» (для бабусь і дідусів). Вагітність, виступаючи як подія з життя жінки, набуває емоційне забарвлення. Ступінь усвідомленості емоційного переживання вагітності залежить від значущості цієї події для життя жінки. Вагітність, спираючись на теорію А.В. Наумова, можна розглядати як критичну ситуацію, яка може бути і як стресовій та фрустраційної, так і конфліктної і кризової. Тому переживання вагітності є переживання критичної ситуації, що відбувається по вищевикладеному механізму [51].

В.І. Брутман, М.С. Радіонова виділяли стадію прийняття рішення про збереження вагітності, період вагітності до ворушіння плода, період після ворушіння, пологи, післяпологовий період [13]. Материнство, будучи якісно новою ситуацією розвитку жінки, запускає процес інтеграції її власних життєвих завдань і завдань розвитку дитини в її світ. На перших порах цей процес найчастіше некерований з боку жінки. Він викликає потік нових різноманітних переживань, який заповнює внутрішнє психологічний простір матері. Смислове переживання материнства стає тим утворенням, яке дозволяє жінці управляти процесом інтеграції суперечливих переживань, які супроводжують розвиток її відносин з дитиною, і здійснювати осмислений вибір батьківської позиції та стратегії батьківської поведінки.

Зауважимо, що при вивченні емоційного стану вагітних жінок не можна пройти повз такої психологічної особливості як готовність жінки до материнства. Народження дитини принесе багато змін, до яких жінка повинна

бути готова. Тобто вона повинна бути готова стати матір'ю, повинна усвідомлено прийняти на себе виконання материнських функцій.

Більшість авторів (В.І. Брутман, А.С. Батуєв, С.О. Мінюрова, І.Ю. Хамітова), які досліджують проблему готовності до материнства, вважають, що готовність до материнства формується впродовж всього життя [12;13]. На процес формування впливають як біологічні, так і соціальні чинники, оскільки готовність до материнства має з одного боку потужну інстинктивну основу, а з іншого виступає як особистісне утворення, в якому відбивається весь попередній досвід її взаємин зі своїми батьками, однолітками, чоловіком та іншими людьми.

Одна з дослідників психологічної готовності до материнства Н.П. Коваленко розглядає цей концепт як специфічне особистісне утворення, стрижневою твірної якого є суб'єктно-об'єктна орієнтація у відношенні до ще не народженої дитини [38].

Така позиція у визначенні готовності до материнства пояснюється припущенням Н.П. Коваленко про те, що суб'єктне відношення до майбутньої дитини проектується в стиль материнської поведінки і тим самим забезпечує найбільш сприятливі умови для психічного розвитку немовляти, найважливішими показниками якого є рівень спілкування дитини з матір'ю, особливості становлення в нього образу себе і потреби в співпереживанні. Автор виділяє декілька груп показників психологічної готовності до материнства. У першу групу включені особливості комунікативного досвіду жінок з її раннього дитинства. До показників другої групи віднесені переживання жінкою відношення до ще не народженої дитини. Найбільш сприятливою ситуацією для майбутнього материнського поведінки є бажаність дитини, наявність суб'єктного відношення матері до ще не народженої немовляті, яке проявляється в любові до нього, уявній або вербальною адресованности, прагненні інтерпретувати рухи плоду як акти спілкування. Третю групу показників склали установки на стратегію виховання дитини. Те, як майбутня мати має намір здійснювати догляд за ним, з точки зору автора,

також свідчить про переважання суб'єктного або об'єктного ставлення до дитини [38].

Н.П.Коваленко, не претендуючи на повноту і остаточну завершеність моделі психологічної готовності до материнства, припускає, що виділені показники в сукупності можуть відображати її рівень і служити підставою для прогнозу ефективності подальшого материнського поведінки.

В.І. Брутман розглядає готовність до материнства як здатність матері забезпечувати адекватні умови для розвитку дитини, що виявляється в певному типі ставлення матері до дитини. Тип материнського відношення, відповідний готовності або неготовності до материнства, автор пов'язує з цінністю дитини для матері [14].

Г.Г. Філіппова, досліджуючи психологічні чинники порушення материнства, розглядала психологічну готовність до материнства як провідний чинник адаптації до вагітності і материнства. В якості складових психологічної готовності до материнства були виділені цінність майбутньої дитини; себе як матері; материнська компетентність [73].

Г.Г.Філіппова виділяє наступні основні мотиви материнства:

- досягти бажаного соціального і вікового статусу (я - доросла, самостійна жінка, що займає певне положення в суспільстві, що має право на відповідне ставлення до себе в сім'ї та суспільстві);

- задоволення моделі «повноцінного життя» (людина повинна і може мати певні речі, без цього його життя не повна, не така як у інших);

- прагнення продовжити себе, свій рід (залишити після себе щось в житті, що само також буде це продовження забезпечувати, - народжувати дітей, моїх онуків, правнуків);

- реалізація своїх можливостей (виховати дитину, передати йому свої знання, життєвий досвід);

- компенсація своїх життєвих проблем (щоб став краще, розумніше, гарніше, щасливішим за мене, одержав те, що не змогла отримати в житті я);

- рішення своїх життєвих проблем (укласти або укріпити брак, довести

собі й іншим, що я здатна народити і бути матір'ю; врятуватися від самотності; знайти помічника в старості);

- любов до дітей (найскладніший мотив, в якому поєднується задоволення від спілкування з дитиною, інтерес до його внутрішнього світу, уміння і бажання сприяти розвитку його індивідуальності і усвідомлення того, що дитина стане самостійним, «не моїм», любитиме інших);

- досягнення критичного для дітородіння віку [73].

Вважаємо, що чим більше поведінка матері орієнтована на особистість дитини, на співпереживання її, на бажання створити максимально сприятливі умови, чим більше відкрито і емоційно вона може виразити свою любов, тим більш сприятливі умови вона забезпечить дитині вперше місяці і роки її життя.

Перинатальний період має великий вплив на майбутнє людини. Перинатальні події можна розділити на наступні етапи: вагітність, пологи та післяпологовий період [17].

Вагітність, фізіологічний процес, при якому в матці розвивається новий організм, що виник в результаті запліднення. У людини триває в середньому 280 днів (40 тижнів, або 10 місячних місяців). Під впливом нових умов, що виникли при розвитку плоду, в організмі вагітної жінки з'являються численні та складні зміни. Пологи - природний фізіологічний процес, що завершує вагітність і полягає у вигнанні плоду і посліду з матки через канал шийки матки і піхву, званими в цьому випадку родовими шляхами.

Післяродовий період - це період, протягом якого у породіллі закінчується зворотний розвиток (інволюція) тих органів і систем, які зазнали змін у зв'язку з вагітністю та пологами. Тривалість післяпологового періоду з моменту народження посліду (плаценти з оболонками) становить приблизно 6-8 тижнів з урахуванням індивідуальних особливостей перебігу вагітності та пологів.

В медичній психології зазначено, що перинатальний період (синонім околородовой період) - період від 28 тижня вагітності, включає період пологів і закінчується через 168 годин після народження. За класифікацією ВООЗ, прийнятої в ряді країн, перинатальний період починається з 22 тижня вагітності

(коли маса плоду досягає 500г і більше) [43]. Тривалість перинатального періоду різна і залежить від ряду факторів, що визначають наступ пологів.

З точки зору А.В. Наумова, тривалість перинатального періоду обумовлена тим часом, протягом якого існує система «мати - дитя», що характеризується наступними ознаками: наявність симбіотичної зв'язку матері та дитини; несамостійність психіки дитини, залежність її від особливостей материнських психічних функцій; відсутність у дитини самосвідомості, нездатність його виділяти себе з навколишнього світу [51].

Таким чином, аналіз психологічної літератури довів, що, ми знаходимо недостатньо теоретичного й емпіричного матеріалу, який стосується емоційної сфери вагітних жінок. Фахівцями в області акушерства коротко описані стани тривоги, хвилювання самої матері в цей період, а емоційні перенапруги зводяться до гормональних перебудов в організмі. Встановлено, що в вагітних підвищується почуття обов’язку, відповідальність за результат вагітності, окреслюється індивідуальність вагітної жінки; формуються готовність до майбутнього материнства. Отже, переживання вагітності є переживаннями критичної ситуації в житті жінки.

РОЗДІЛ 3
ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРИНСЬКОЇ СФЕРИ ТА ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІСЛЯ НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ

3.1. Програма дослідження ідентичності

Наша робота присвячена особливостям ідентичності жінок після народження дитини. Пропонується розглядати феномен ідентичності жінки як комплекс психологічних харатеристик, який має свою структуру і відображає ставлення до себе і своєї дитини.

Об'єкт дослідження: особливості ідентичності жінки.

Предмет дослідження: особливості ідентичності жінки після народження дитини.

Метою даної роботи є теоретичне дослідження особливостей ідентичності жінки після народження дитини,та емпіричне підтвердження висунутої гіпотези.

Гіпотеза - особливості ідентичності жінки яка народила дитину та вийшла на працю після декретної відпустки, будуть відмінні від працюючої жінки яка не народжувала дитину.

Враховуючи мету і гіпотезу дослідження, були сформовані наступні завдання:

- розкрити та проаналізувати поняття ідентичності в психології;
- розкриття структури соціальної ідентичності;
- вивчення суті поняття особистісна ідентичність;
- вивчити особистісну зрілість і психологічну готовність до материнства;
- проаналізувати психологічні фактори які впливають на розвиток жіночої ідентичності після народження дитини. Методи дослідження:

Щоб здобути об’єктивні дані і висновки щодо специфіки предмету дослідження,застосовувались такі теоретичні методи;

- аналіз і синтез наукової та навчально-методологічної літератури;
- зіставлення різних поглядів на дослідницьку проблему;
- визначення та уточнення понятійно-категорійного апарату.

Для вивчення досліджуваних явищ було застосовано низку емпіричних методів:бесіда,тестування а також методи математичної статистики.

В якості діагностичного інструментарію для вирішення експериментальних завдань використано: «Методику ідентичності» «Хто Я?» Кун у інтерпретації Румянцевої.

Інтеграційні тенденції в сучасній психології активізують дослідницький інтерес щодо феноменів. У феномені ідентичності максимально реалізуються інтеграційні процеси формування особистості. Дослідницька активність у вивченні ідентичності здійснюється в напрямках її видової специфіки [2; 3; 16], структурної організації [5; 8; 19], генезу [4; 6; 11], детермінації [14; 18].

Методологія вивчення ідентичності призводить до методичних суперечок. В залежності від методологічної логіки, методичний інструментарій дослідження ідентичності базується або на формальних проявах, які типізуються в статуси або види(Типологічний підхід); або в рамках структурно-функціоналістської парадигми (номотетіческій підхід).

Структурно-функціональна парадигма передбачає відповідність психодіагностичного інструментарію кожному структурному блоку ідентичності та їх взаємозв'язку [58; 66]. Однак діагностичного інструментарію, що дозволяє в рамках структурно-функціоналістського парадигми вимірювати особистісну ідентичність, ще не виявлено.

Виходячи з вищесказаного розглянемо теоретичні передумови методик діагностики особистісної ідентичності.

За основу нашого дослідження соціально-психологічної ідентичності жінок які народили дитину ми взяли тест «Хто я?» (М. Куна, Т. Макпартленда в модифікації Т. Р. Румянцевої) [67] автори якої якої виходили з ідеї про те, що дана

методика дозволяє визначати соціальні та особистісні ідентифікації людини, що існують у формі установок на адресу самого себе.

Т.Лірі інтерперсональний діагноз - опитувальник особистісний. Розроблений Т. Лірі в 1957р. і спрямований на діагностику міжособистісних взаємин та аналізу ідентичності. Завдання випробуваного при роботі з опитувальником полягає у співвіднесенні кожної з 128 лаконічних характеристик з оцінкою свого «Я реального образу» і «Я ідеального образу». Для проведення даної процедури потрібно близько 45 хвилин. Згідно з «ключу» визначаються оцінки первинні по 16 характеристикам, що формує 8 октантів, що відображають той чи інший варіант міжособистісних відносин:

1. Владний - лідируючий.
2. Незалежний - домінуючий.
3. Прямолінійний - агресивний.
4. Недовірливий - скептичний.
5. Покірно - сором'язливий.
6. Залежний - слухняний.
7. Співпрацює - конвенціальний.
8. Відповідальний - великодушний.

Теоретичною основою методики є концепція Г. Саллівана, в якій розкривається визначальне значення оцінок і думок значущих для даного індивіда оточуючих, під впливом яких і відбувається процес персоніфікації, тобто формування особистості.

Дану методику перевіряв автор російськомовної версії Л. Н. Собчик в 1972р. на валідність конструктної шляхом зіставлення з даними обстеження по Міннесотському многоаспектному особистісному опитувальнику. Був встановлен достовірний зв'язок між типами інтерперсональної поведінки, виділеними Т. Лірі і характеристиками відображеними в профілях ММРІ [57].У 1990р. вийшло керівництво до російськомовної версії (Л. Н. Собчик)

Тест двадцяти тверджень – особистісний опитувальник, варіант нестандартизованого самозвіту, зближуються з проективними методиками

дослідження особистості. Призначений для дослідження самовідносини. Дана методика була запропонована М. Куном, Т. Макпартленда в 1954р. [68]. Теоретичною основою є концепція М. Куна, згідно основним постулатам, сутність особистості можна визначити через відповіді на питання: «Хто Я такий?», Звернений до самого до себе. Варіант обробки, не стандартизованого самоопису з наступним контент - аналізом, запропонований Бурлачук Л.Ф., Морозовим С.М. у довіднику з психодіагностики [57].

Випробуваний повинен протягом 12 хвилин дати двадцять різних відповідей на питання «Хто Я?». В інструкції говоритися, що відповіді слід давати в тому порядку, в якому вони спонтанно виникають.

Використовувані в тесті категорії контент - аналізу були виділені на основі ряду досліджень професійної ідентичності Є.П. Єрмолаєвої. Такими є: соціальні групи (національність, професія, сім'я); особистісні характеристики (фізична «Я», позитивні якості «Я»); світоглядні позиції (філософські, релігійні). Загальна тенденція полягає в тому, що розрізняються відповіді за значимістю, яких або видів ідентичності, для певного професійного співтовариства.

Цю методику ми використовуємо з метою виявлення видів ідентичності, включених в структуру самосвідомості .

Важливо відзначити той факт, що на даний момент не існує психодіагностичного інструменту безпосередньо спрямованого на вимірювання професійної ідентичності. Вивчення феномена ідентичності можливо тільки через його складові компоненти:

а) когнітивний (професійні знання та професійні переконання, усвідомлення професійного «Я - образу»);

б) емоційний (емоційно-оцінне ставлення до професійних переконанням і знань, до самого себе як «діячеві»);

в) поведінковий (стиль взаємодії в професійному середовищі).

Ранкові години, надані для дослідницької роботи, позитивно вигідніше тим, що психофізіологічний стан в даний часовий проміжок відрізняється

працездатністю, бадьорістю, відсутністю стомлення, готовністю легко сприймати і реагувати на отримувану інформацію, що обумовлює об'єктивність оцінок і якість експерименту в цілому.

Кожному учаснику дослідження були запропоновані методики:Т. Лірі інтерперсональний діагноз - опитувальник особистісний, для аналізу ідентичності жінок (Додаток А) та особистісний тест - опитувальник «Хто Я?»,

Інструкція: «Шановні жінки, в рамках написання мною дипломної роботи, прошу Вас пройти тестування. Для мене дуже важлива ваша думка. Перед вами дві методики. Прошу звернути увагу на лист, де представлені характеристики особистості і два бланка відповідей, необхідно вказати ваш вік та ім'я. Ваше завдання уважно прочитати характеристики особистості і заповнити два бланка відповідей. У першому випадку вкажіть, будь ласка, ті характеристики, які відповідають вашому реальному образу «Я». По - друге випадку вкажіть, будь ласка, ті характеристики, які відповідають вашому ідеальному образу «Я ». Час виконання 45 хвилин.«При виконанні другого завдання, вам необхідно 20 разів відповісти на питання« Хто Я? »». Час виконання 15 хвилин.

Не дивлячись на те, що перед початком дослідження була дана чітка інструкція, в ході діагностики задавалися питання з приводу подальших дій, на всі питання були дані вичерпні відповіді.

Після того як учасники виконали запропоновані завдання, ми вимовили слова подяки, зробивши акцент на важливості проведеного заходу.

Для обробки отриманих даних використали метод математичної статистики, Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена - це непараметричний метод, який використовується з метою статистичного вивчення зв'язку між явищами. В цьому випадку визначається фактичний ступінь паралелізму між двома кількісними рядами досліджуваних ознак і дається оцінка тісноти встановленої зв'язку за допомогою кількісно вираженого коефіцієнта.

Практичний розрахунок коефіцієнта рангової кореляції Спірмена включає наступні етапи:

1) Співвіднести кожному з ознак їх порядковий номер (ранг) за зростанням (або зменшенням).

2) Визначити різниці рангів кожної пари зіставленням значень.

3) Звести в квадрат кожну різницю і підсумувати отримані результати.

4) Обчислити коефіцієнт кореляції рангів за формулою:.

$$r = 1 - \frac{6\sum d^2}{n(n^2-1)}$$

$\sum d^2$ - сума квадратів різниць рангів, n- число парних спостережень.

При використанні коефіцієнта рангової кореляції умовно оцінюють тісноту зв'язку між ознаками, вважаючи значення коефіцієнта рівні 0,3 і менше, показниками слабкою тісноти зв'язку; значення більш 0,4, але менше 0,7 - показниками помірної тісноти зв'язку, а значення 0,7 і більше - показниками високої тісноти зв'язку.

Потужність коефіцієнта рангової кореляції Спірмена кілька поступається потужності параметричного коефіцієнта кореляції.

Коефіцієнт рангової кореляції доцільно застосовувати при наявності невеликої кількості спостережень. Даний метод може бути використаний не тільки для кількісно виражених даних, але також і у випадках, коли реєструємо значення визначаються описовими ознаками різної інтенсивності [69].

3.2 Результат дослідження соціально-психологічних особливостей жінки після народження дитини

Провівши детальний теоретичний аналіз соціально-психологічних особливостей жіночої ідентичності та розглянувши всі теорії материнства ми визначило тематику нашого експериментального дослідження - трансформування жіночої ідентичності після народження дитини та виходу з

декретної відпустки. Основною метою даного дослідження було узгодження пакету взаємодоповнюючих методик і окреслення параметрів вибірки.

Для розв'язання даної проблематики здійснювались дослідження, серед 30 працюючих жінок від 20 до 30 років, які народили першу дитину,на момент дослідження віком якої від 2,5 до 3,5 років.Та контрольної групи з 30 працюючих жінок від 20 до 30 роів, які немають дітей.

Дослідження соціально-психологічних особливостей ідентичності жінок після народження дитини відбувалось на базі Часного комплексу безперервного навчання Яслі-сад «ЭйдоС», у молодших групах №1 «Дзвіночок» та №2 «Сонечко». Проведення дослидження контрольної групи жінок від 20 до 30 років які немають дітей було на базі Часного комплексу безперервного навчання «ЕйдоС»,

Провівши дослідження з використанням методики Т.Лирі серед 30 жінок які народили дитину ,отримали показники реального «образу-Я» та підсумувавши (таблиця 3.1) . Підсумувавши отримані данні по дослідженню ідеального «Образу-Я» 30 жінок які народили дитину(таблиця 3.2).

Таблиця 3.1

Показники реального «образу-Я» матері які народили дитину

Матері	Автор-й	Егоїст-й	Агрес-й	Недов.	Покірний	Залежний	Співдр.	Альтруї.
1	2	2	6	3	0	1	2	2
2	2	1	1	0	1	3	1	4
3	2	6	5	1	0	0	2	1

Продовження таблиці 3.1

4	4	4	4	4	1	2	4	2
5	2	1	5	4	5	4	2	1
6	2	4	4	2	2	1	2	4
7	2	2	4	5	1	0	0	1
8	4	2	6	3	0	1	2	2
9	3	1	1	0	0	3	1	4
10	2	2	6	3	0	1	2	2
11	2	1	1	0	1	3	1	3
12	2	4	4	4	1	2	4	2
13	2	1	5	4	5	4	2	1
14	4	2	6	3	0	1	2	2
15	2	6	1	0	1	3	1	4
16	3	4	5	1	0	0	2	1
18	2	2	5	4	5	4	2	1
19	0	1	4	2	2	1	2	4
20	2	4	4	5	1	0	0	1
21	2	2	6	3	0	1	2	2
22	2	2	1	0	0	3	1	4
23	2	2	6	3	0	1	2	2
24	2	6	1	0	1	3	1	3
25	4	4	4	4	1	2	4	2
26	2	1	5	4	5	4	2	1
27	4	1	4	2	0	0	2	1
28	4	2	4	6	1	2	4	3
29	2	2	6	1	5	4	2	1
30	2	2	6	0	2	1	2	4
∑-	72	75	124	75	42	57	60	67

Таблиця 3.2

Показники дослідженню ідеального «Образу-Я», матері які народили дитину

Матері	Авторій	Егоїстій	Агресій	Недов.	Покірний	Залежний	Співдр.	Альтруї.
1	5	5	1	1	0	0	1	0
2	1	3	1	0	1	1	1	3
3	8	5	2	1	0	0	0	0
4	3	2	1	1	2	3	1	5
5	2	1	0	0	0	1	4	6
6	8	6	0	0	0	1	4	6
7	8	5	3	3	0	3	5	5
8	2	4	4	4	0	3	2	1
9	2	3	3	4	0	0	0	1
10	5	3	2	2	2	0	0	0
11	6	4	1	2	0	0	1	0
12	3	1	1	0	1	1	1	3
13	2	0	2	1	0	0	0	0
14	8	5	1	1	2	3	1	5
15	8	6	4	4	5	2	2	3
16	2	1	1	1	0	0	1	0
17	2	1	1	0	1	1	1	3
18	5	3	2	1	0	0	0	0
19	2	0	1	1	2	3	1	5
20	2	0	0	0	0	1	4	6
21	5	2	3	3	0	3	5	5
22	6	5	4	4	0	3	2	1

Продовження таблиці 3.2

23	3	3	3	4	0	0	0	1
24	2	2	2	2	2	0	0	0
25	8	6	1	2	0	0	1	0
26	8	6	1	0	1	1	1	3
27	2	2	2	1	0	0	0	0
28	2	2	1	1	2	3	1	5
29	2	2	0	0	0	1	4	6
30	1	1	0	0	0	1	6	6
∑	123	89	48	44	21	35	50	79

Підсумувавши отримані данні по дослідженню реального «Образу-Я» 30 жінок які не народжували дитину (таблиця 3.3),занесли данні до таблиці 3.2. Підсумувавши отримані данні по дослідженню ідеального «Образу-Я» жінок які не народжували дитину отримали(таблиця 3.4),та занесли до таблиці порівняльні результати отримані з усіх чотирьох таблиць (таблиця 3.5).

Таблиці 3.3

Показники реального «образу-Я» жінок які не народжували дитину

Жінки	**Авторій**	**Егоїстій**	**Агресій**	**Недов.**	**Покірний**	**Залежний**	**Співдр.**	**Альтруї.**
1	13	8	4	2	5	8	11	13
2	12	10	7	8	8	14	14	14
3	9	8	3	0	2	4	6	9
4	2	1	5	4	5	2	4	1
5	12	8	4	2	5	7	11	11
6	12	9	6	8	9	14	12	14
7	12	8	3	1	2	4	6	9

Продовження таблиці 3.3

8	2	1	5	4	5	2	4	1
9	16	9	8	8	8	16	14	9
10	9	8	3	0	2	4	6	9
11	6	5	5	6	5	2	4	14
12	12	8	4	2	5	7	11	11
13	12	8	3	1	2	4	6	9
14	2	1	5	4	5	2	4	1
15	16	10	8	4	8	10	14	8
16	2	2	4	4	2	3	2	2
17	2	2	2	4	6	6	4	1
18	2	1	5	4	5	2	4	1
19	16	9	8	8	8	16	14	9
20	9	8	3	0	2	4	6	9
21	6	5	5	6	5	2	4	14
22	6	8	4	2	5	7	11	11
23	13	8	4	2	5	8	11	13
24	12	10	7	8	8	14	14	14
25	9	8	3	0	2	4	6	9
26	2	1	5	4	5	2	4	1
27	12	8	4	2	5	7	11	11
28	11	8	7	7	10	15	12	14
29	2	2	4	4	2	3	2	0
30	2	2	4	4	6	6	4	1
∑	253	184	142	113	152	199	236	243

Таблиця 3.4

Показники дослідженню ідеального «Образу-Я», жінок які не народжували дитину

Жінки і.	Авторй	Егоїстй	Агресй	Недов.	Покірний	Залежний	Співдр.	Альтруї.
1	5	11	8	7	5	2	2	0
2	4	1	1	3	1	2	5	5
3	3	3	0	0	1	3	4	1
4	0	0	0	0	0	0	0	0
5	5	5	5	7	2	2	0	0
6	0	0	2	2	0	0	0	0
7	5	5	11	4	6	6	2	4
8	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	0	0	0	0	0	0	0
10	5	11	8	7	5	2	2	0
11	4	1	1	3	1	2	5	5
12	3	3	0	0	1	3	4	1
13	0	0	0	0	0	0	0	0
14	0	0	0	0	0	0	0	0
15	5	11	8	7	5	3	2	2
16	5	5	5	7	2	2	0	0
17	0	0	2	2	0	0	0	0
18	5	8	11	4	6	6	2	2
19	0	0	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	1	0	0	1
21	5	11	8	7	5	2	2	0
22	7	6	2	3	5	5	2	2

Продовження таблиці 3.4

23	0	0	0	0	0	0	0	0
24	0	0	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0	0
26	5	8	6	4	4	2	2	0
27	4	1	1	3	1	2	5	5
28	3	3	0	0	1	3	4	1
29	0	1	0	0	0	0	0	0
30	0	0	0	4	0	0	2	0
∑	73	94	79	74	52	47	45	29

Таблиця 3.5.

Порівняльна таблиця результатів дослідження з методики Т.Лірі жінок та матерів Я - «реального» та Я «ідеального»

	авторитарний	**егоїстичний**	**Агресивний**	**недовірливий**	**покірний**	**залежний-**	**співдружній**	**Альтруїстичний**
Матері реальне «Я»	72	75	124	75	42	57	60	67
Матері ідеальне «Я»	123	89	48	44	21	35	50	79
Жінки реальне «Я»	253	184	142	113	152	199	236	243
Жінки ідеальне «Я»	73	94	79	74	52	47	45	29

Провівши ранговий підрахунок по Спірману можемо зробити висновки, що до дослідження по кожному з 8-ми октантів серед жінок які народили дитину.

Отримали такі результати:

- авторитарний - ідеальний образ переважає над реальним на 51 балів;

- егоїстичний-перевага ідеального образу над реальним ,більше на 14 балів;

- агресивний-перевага реального образу був на 76 балів більше ніж ідеального;

- недовірливий-перевага реального образу був на 31 балів більше ніж ідеального;

- покірний - перевага реального образу був на 21 балів більше ніж ідеального;

- залежний - перевага реального образу був на 22 балів більше ніж ідеального;

- спів дружній - перевага реального образу був на 10 балів більше ніж ідеального

- альтруїстичний - ідеальний образ переважає над реальним на 12 балів.

Провели кореляцію Спірмена між показниками реального та ідеального серед жінок які народили дитину та отримали такі данні:

- коефіцієнт кореляції Спірмена (ρ) порівнює 0.458;

- зв'язок між досліджувальними ознаками - прямий,сила зв'язку по шкалі Чеддока – помірна;

- число ступеню волі (f)- 6;

- критичне значення критерії Спірмена при наявним числі ступеню волі 0.738;

- $\rho_{набл} < \rho_{крит}$, залежність статистичних ознак не значна ($p>0,05$).

Провівши ранговий підрахунок по Спірману можемо зробити висновки що до дослідження по кожному з 8-ми октантів серед жінок які не народжували дитину. Отримали такі результати:

- авторитарний - реальний образ переважає над ідеальним на 180 балів;

- егоїстичний-вибір реального образу над ідеальним більше на 90 балів;

- агресивний-вибір реального образу був на 63 балів більше ніж ідеального;

- недовірливий-вибір реального образу був на 39 балів більше ніж ідеального;

- покірний - вибір реального образу був на 100 балів більше ніж ідеального;

- залежний - вибір реального образу був на 152 балів більше ніж ідеального;

- співдружній - вибір реального образу був на 191 балів більше ніж ідеального

- альтруїстичний-вибір реального образу переважає над ідеальним на 214 балів. (Див. додаток Л)

Провели кореляцію Спірмена між показниками реального та ідеального серед жінок які не народжували дитину та отримали такі данні:

- коефіцієнт кореляції Спірмена (ρ) равен - 0.571;

- зв'язок між досліджувальними ознаками - обраний,сила зв'язку по шкалі Чеддока – помітна;

- число ступеню волі (f)- 6;

- критичне значення критерії Спірмена при наявним числі ступеню волі 0.738;

- $\rho_{набл} < \rho_{крит}$, залежність статистичних ознак незначна (p>0,05).

Для підтвердження чи опровергнення гіпотези заданої у дипломної роботі ми провели кореляцію Спірмена між показниками реального образу серед жінок які не народжували дитину та жінок які не народжували дитину ,отримали такі данні:

- коефіцієнт кореляції Спірмена (ρ) равен -0,339;

- зв'язок між досліджувальними ознаками - обраний,сила зв'язку по шкалі Чеддока – помірна;

- число ступеню волі (f)- 6;

- критичне значення критерії Спірмена при наявним числі ступеню волі 0.738;

- $\rho_{набл} < \rho_{крит}$, залежність статистичних ознак значна (p>0,05).

Провели кореляцію Спірмена між показниками ідеального образу серед жінок які народили дитину та не народжували ,отримали такі данні:

- коефіцієнт кореляції Спірмена (ρ) равен 0.143;

- зв’язок між досліджувальними ознаками - пряма,сила зв’язку по шкалі Чеддока – слабка;

- число ступеню волі (f)- 6;

- критичне значення критерії Спірмена при наявним числі ступеню волі 0.738;

-$\rho_{набл} < \rho_{крит}$, залежність статистичних ознак незначна (p>0,05).

Провели поміж жінок які народжували дитину тест-опитувальник «Хто-Я»,обробили та підсумували результат(таблиця 3.6). Провевши поміж жінок які не народжували дитину тест-опитувальник «Хто-Я»,обробили результати та підсумували(таблиця 3.7),занесли до таблиці 3.8.

Таблиця 3.6

Результати тест-опитувальника «Хто-Я», жінок які народжували дитину

Матері.	Соціальні групи.	Ідеологічні пер-ня	Захоплення.	Прагне-я і цілі	Самооцінка	Сімейні та межлі	Професійні	Інші соц ролі	Феміністичні хар.-
1	2	1	1	1	1	5	0		6
2	1	0	1	0	2	5	0		1
3	1	4	4	1	2	3	1		1
4	0	1	0	7	1	1	1		0
5	0	0	1	0	2	3	0		8
6	0	1	0	0	5	0	0		6
7	0	0	0	2	1	4	0		4
8	2	1	1	1	1	5	0		6
9	1	0	0	0	2	5	0		1
10	1	4	1	1	2	3	1		1

Продовження таблиці 3.6.

11	0	1	4	7	1	1	1		0
12	3	0	0	0	2	3	0		8
13	0	1	0	0	5	0	0		6
14	0	0	1	0	2	3	0		8
15	2	1	0	0	5	0	0		6
16	0	0	0	2	1	4	0		4
17	2	1	1	1	1	5	0		6
18	1	3	0	1	2	5	0		1
19	1	4	1	1	2	3	1		1
20	2	1	1	1	1	5	0		6
21	1	0	1	0	2	5	0		1
22	1	4	4	1	2	3	1		1
23	0	1	0	7	1	1	1		0
24	1	1	0	0	5	0	0		6
25	0	0	4	2	1	4	0		4
26	2	1	1	1	1	5	0		6
27	1	0	0	0	2	5	0		1
28	1	4	1	1	2	3	1		1
29	2	1	1	1	1	5	0		6
30	1	0	1	0	2	5	0		1
∑	29	36	30	39	60	99	8	23	107

Таблиця 3.7

Результати тест-опитувальника «Хто-Я»,

жінок які не народжували дитину

Жінки без дітей	Соціальні групи.	Ідеологічні пер-ня	Захоплення	Прагне-я і цілі	Самооцінка	Сімейні та межлі	Професійні	Інші со. ролі.	Феміністичні хар.
1	3	2	0	0	4	1	0	0	7
2	0	0	0	0	1	0	0	0	14
3	1	0	0	3	0	0	6	5	0
4	0	0	5	4	4	0	4	6	7
5	3	2	3	0	0	1	1	3	6
6	2	1	0	0	0	1	1	0	10
7	1	0	1	0	1	0	0	3	6
8	1	0	0	3	0	0	6	2	6
9	0	0	5	4	4	0	4	1	5
10	3	2	3	0	0	1	3	0	3
11	0	0	0	0	1	0	0	0	0
12	1	2	0	3	0	2	6	0	0
13	0	0	5	4	4	0	4	7	2
14	3	2	3	0	0	1	1	4	6
15	0	0	0	0	1	0	0	3	4
16	1	3	0	3	0	0	6	0	4
17	0	0	5	4	4	0	4	1	0
18	4	2	3	0	0	1	1	0	2

Продовження таблиці 3.7

19	0	0	0	0	1	0	0	0	6
20	1	1	0	3	0	1	5	1	8
21	0	0	5	4	4	0	4	5	8
22	2	2	3	0	0	1	1	3	14
23	0	0	2	0	1	0	2	0	7
24	1	0	1	3	0	0	6	0	6
25	0	0	5	4	4	0	4	2	9
26	3	2	3	0	0	1	1	2	3
27	1	0	0	3	0	0	6	0	0
28	0	0	5	4	4	0	4	7	0
29	3	2	3	0	0	1	1	4	1
30	0	0	0	0	1	0	0	3	1
∑	34	23	60	49	39	12	81	62	145

Таблиця 3.8

Порівняльні результати дослідження по тест-опитувальника«Хто-Я» між жінками що народжували дитину та що не народжували дітей

	Соціальні групи	**ідеологічні переконання**	**захоплення**	**прагнення**	**самооцінка**	**сімейні відносини**	**професійні ролі**	**інші соціальні ролі**	**фемінні характеристики**
Матері	29	36	30	39	60	99	8	23	107
Жінки	34	23	60	49	39	12	81	62	145

Провівши ранговий підрахунок балів по Спірману ,виходячи з відповідей по тесту-опитувальнику «Хто-Я», можемо зробити висновки що до дослідження по кожному з видів ідентичності, включених в структуру самосвідомості:

- соціальні групи-жінки які не народжували мають показники на 5-ть балів більше ніж жінки які народили дитину;

- ідеологічні переконання - жінки які не народжували мають показники на 13-ть балів менше ніж жінки які народили дитину;

- захоплення - жінки які не народжували мають показники на 30-ть балів більше ніж жінки які народили дитину;

- прагнення - жінки які не народжували мають показники на 10-ть балів більше ніж жінки які народили дитину;

- самооцінка - жінки які не народжували мають показники на 21-ть балів меньше ніж жінки які народили дитину;

- сімейні відносини - жінки які не народжували мають показники на 87-ть балів менше ніж жінки які народили дитину;

- професійні ролі - жінки які не народжували мають показники на 73-ть балів більше ніж жінки які народили дитину;

- інші соціальні ролі - жінки які не народжували мають показники на 39-ть балів більше ніж жінки які народили дитину;

- фемінні характеристики - жінки які не народжували мають показники на 46-ть балів більше ніж жінки які народили дитину (Див. додаток М).

Провели кореляцію Спірмена між показниками серед жінок які народили дитину та які не народжували, отримали такі данні:

- коєфіцієнт кореляції Спірмена (ρ) равен -0.217;

- зв’язок між досліджувальними ознаками - прямий,сила зв’язку по шкалі Чеддока – зворотна;

число ступеню волі (f)- 7;

критичне значення критерії Спірмена при наявним числі ступеню волі 0.7;

- $\rho_{набл} < \rho_{крит}$, залежність статистичних ознак не значна ($p>0,05$).

ВИСНОВКИ

Материнство – складний феномен, який має фізіологічні механізми, еволюційну історію, культурні та індивідуальні особливості. Материнство не забезпечується повністю вродженими механізмами, воно містить у собі біологічне прагнення до материнства, перетворене соціальними нормами. Індивідуальний онтогенез материнства можна охарактеризувати як тривалий поетапний процес, під час якого відбувається природна адаптація жінки до материнської ролі. Основи майбутнього материнства закладаються у глибокому дитинстві дівчинки (а на думку деяких авторів, ще у пренатальному періоді), формуються у взаємодії з власною мамою (чи тим, хто її замінює), ігровій діяльності, особистому досвіді контакту з маленькими дітьми, актуалізуються під час вагітності та при взаємодії зі своєю дитиною. Тільки з появою комплементарної ролі – дитини – та з появою реальної рольової поведінки відбувається прийняття жінкою ролі матері.

Коли проводилась обробка результатів по тесту Т.Лірі,було виявлено дуже, на наш погляд, цікавий факт,серед тестів які заповнювали жінки що не народжували дитину було багато зразків без визначення ідеального образу Я.При запитанні що до цього факту,було отримано відповідь про повноту свого образу та небажання щось змінювати. Таким чином робимо висновки що жінка яка немає дитини може повністю присвятити себе вдосконаленню своєї особистості та самовдосконаленню. Таким чином соціально-психологічна ідентичність жінок які не народжували дитину та працюють яскраво виражена та чітко проявляється у аспектах життя яке стосується професійної сфери.

Обробка показників дослідження серед жінок які народили дитину вказують на розбіжності між реальним образом який переважає на даному етапі та ідеальному образу якого прагнуть. Єдиний показник який збігається з показником у жінок з контрольної групи але якого прагнуть не бачити у ідеальному образі-це агресивність. Можемо розглянути агресивність як

незадоволеність своїм положенням у сфері професіоналізму або неможливості бути повністю сконцентрованим на чомусь одному.

Обробка даних тест-опитувальника «Хто-я» вказав на суттєву розбіжність між цінностями та захопленнями жінок які народили дитину та які не народжували. Фемінні характеристики та захоплення жінок які не народжували значно переважають над показниками жінок які народили.

Можемо розглянути ці розбіжності як можливість жінок без дітей більше приділяти собі увагу та своїм захопленням а жінки з дітьми більше приділяють увагу сімейним ролям. Але самооцінка у жінок які народили значно вища ніж у жінок які не народжували.

Якщо розглядати етап народження дитини як пригнічення ідентичності жінки,то вимальовується досить невтішна картина. Але можна розглянути це як переоцінку життєвих цінностей та повноцінне усвідомлення важливості себе у ролі жінки,матері або професіонала.

Жінки, які не народжували та працюють, мають досить великі показники досягнення успіхів у професійній сфері завдяки таким якостям ідентичності як агресивність, недовірливість, співдружність, егоїстичність. Всі ці якості важливі коли потрібно сконцентруватися на роботі та кар'єрному зростанні, але досить неспецифічні та не властиві жінкам, які народили дитину та вийшли на працю.

Матері після виходу на роботу з декретної відпустки, не можуть повною мірою відновити свою соціально-психологічну ідентичність та ставлення себе у якості професіонала. Думки про сім'ю та ідентифікація себе із нею пригнічують бажані, але на даному життєвому етапі неможливі якості ідеального образу.

Але виходячи з нашого дослідження маємо невтішні висновки, щодо відчуттів жінкою, після народження дитини, себе жінкою та багатогранною особистістю. З одного боку, відчуття наповненості, а з іншого боку, професійна неарелізованість. Кожен з аспектів життя жінки до чи після народження дитини, має свій важливий та по своєму важкий етап становлення особистості.

Таким чином, провівши дослідження жіночої ідентичності та провівши обробку результатів, можемо зробити висновок щодо підтвердження висунутої нами гіпотези - особливості ідентичності жінки яка народила дитину та вийшла на працю після декретної відпустки,будуть відмінні від працюючої жінки яка не народжувала дитину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славська К. А. Діяльність та психологія особистості. К. А. Абульханова-Славська. М .: Наука, 1980. 267 с.

2. Авдеева Н. Привязанность ребенка к матери и образ себя в раннем детстве. Вопросы психологии. 1997. № 4. С. 3−12.

3. Альошина Ю. Є., Волович А. С. Проблеми засвоєння ролей чоловіка та жінки. Питання психології. 1989. N 5.

4. Базика Є.Л. Особливості жіночої ідентичності періоду пізньої зрілості в залежності від їх соціального статусу. Є.Л.Базика. Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. 2009. Т.14, Вип. 5. С.12-20.

5. Барінова Н. В., Павленко А. В., 2014

6. Бендас Т.В. Гендерная психология. СПб., 2007. 431 с.

7. Бендас Т.В. Гендерная психология. Т.В. Бендас. М., 2000.

8. Берн Ш. Гендерна психологія. СПб., 2001..

9. Братусь И. Постнатальная депрессия: характеристики, особенности, профілактика. Практична психологія та соціальна робота. 2002. № 4. С. 34−39.

10. Брутман В., Панкратова М., Ениколопов С.Н. Некоторые результаты обследования женщин, отказавшихся от своих новорожденных детей. Вопросы психологии. 1994. № 5. С. 31−36.

11. Брутман В., Радионова М. Формирование привязанности матери к ребенку в период беременности. Вопросы психологии. 1997. № 6. С. 38−47.

12. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словник - довідник з психодіагностики. СПб: Питер, 2003. С. 528

13. Бычкова А., Шевченко Г. Заметки о перинатальной психологи. Медицинские аспекты здоровья женщины. 2006. № 3 (3). С. 60−62.

14. Вислоцкая М. Искусство любви (двадцать лет спустя): пер. с польск. М.: Советский спорт, 1991. 56 с.

15. Гарфинкель Г. Дослідження з етнометодології. Г. Гарфінкель. СПб .: Питер, 2007. 335 с.

16. Гнатенко П. І, Павленко В.М. Ідентичність: філософський та психологічний аналіз. К.: Арт-Пресс, 1999. 466 с.

17. Гоффман Е. Представлення себе іншим у повсякденному житті. М .: Канон-Пресс-Ц, 2000. 304 с.

18. Данилова Е.Н., Ядов В.А. Нестабильная социальная идентичность как норма современных обществ. СОЦИС. 2004. № 10. С. 27-30.

19. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза: Пер. з англ . М .: Прогрес, 1996. 344 с.

20. Жеребкина І. "Прочитай моє бажання ...". М., 2000.

21. Заковоротний М. В. Ідентичність людини: соціально-філософські аспекти. Ростов на-Дону. Вид-во Північнокавказького наукового центру вищої школи. 1999. 200с.

22. Іванова Н. Л. Соціальна ідентичність і проблеми освіти: Монографія. Ярославлю: Изд-во ЯГПУ, 2001. 228 с.

23. Іванова Н. Л., Румянцева Т.В. Соціальна ідентичність: теорія і практика. М .: Издво СГУ, 2009. 456 с.

24. Келлі G.A. Психологія особистісних конструктів. Т.1: Теорія особистості. L: Routledge, 1991. 386 p.

25. Крайг Г. Психология развития. СПб. 2000.

26. Крапиан Л. Soziolinguistische Dimensionen дер Identitat.-Штутгарт: Klett, 1971.140 с.

27. Крутікова О.О. Психологічні чинники конституювання жіночої ідентичності. О.О. Крутикова. Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. К.: Міленіум, 2007. Вип. 33. С.48-54.

28. Кун М., Макпартленда Т. Емпіричне дослідження установок особистості на себе. Сучасна зарубіжна соціальна психологія. Тексти. Под ред. Г.М. Андрєєвої, М.М. Богомоловій, Л.А. Петровської. М., 1984. С. 180 – 187.

29. Марсія J. E., статус ідентичності Фрідман М. Л. Его у жінок коледжу. J. Person. 1970. V. 38. N 2. p. 249 - 268.

30. Математична статистика. Руденко В.М. 2014

31. Мещерякова С. Психологическая готовность к материнству. Вопросы психологии. №5. 2000. С. 18−27.

32. Минюрова С., Тетерлева Е. Диалогический подход к анализу смыслового переживания материнства. Вопросы психологии. 2002. № 7. С. 63−75.

33. Мід Дж. Інтерналізована інші і замість. Американська соціологічна думка. Под ред. В. І. Добренькова. М .: Изд-во МГУ, 1994. 496 с.

34. Нікішина В. Б., Петраш Є. А. Зміна структури професійної ідентичності нарізних етапах професіоналізації. Вчені записки Російського державного соціальногоуніверситету. 2009. № 1. С. 42 - 47.

35. Овчарова Р. Психологическое сопровождения родительства. М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003.

36. Олифирович Н., Зинкевич-Куземкина Т., Велента Т. Психология семейных кризисов. СПб.: Речь, 2007. Подобина О. Совладающее поведение женщины на етапе принятия роли матери: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. СПб. 2005.

37. Практикум по гендерной ncuxonoruu. Под ред. И. С. Клёциной. СП6.: Питер, 2003. 479 с.

38. Проскурняк О. Чинники та етапи становлення материнства. Практична психологія та соціальна робота. №3. 2007. С. 13−16.

39. Самоукина Н. Симбиотические аспекты отношений между матерью и ребенком. Вопросы психологии. №3. 2000. С. 67−81.

40. Социальная идентификация личности. Под ред. В.А. Ядова. М.: Институт сошю. кч ил РАН, 1993.

41. Соціологія: Підручник. За загальною редакцією проф. В.П. Андрущенка, проф. М. І. Горлача. Харків – Київ. 1998. 624 .

42. Старовойтова І.І. Ідентифікація як метод наукового пізнання. Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук праць. Відп. ред. В.В. Лях. Вип. 1. К.,: Стилос, 1998. С. 192–201.

43. Стефаненко Т. Г. Етнічна ідентичність в ситуації соціальної нестабільності.Етнічна психологія та суспільство. Під ред. Н. М. Лебедєвої. М .: Старий сад, 1997. С. 97 - 103.

44. Татарка В. Н., Лебедєва Н. М. Методи етнічної і кросскультурний психології. учебно-методичний посібник. М .: Видавничий дім Вищої школи економіки, 2011. 22 с.

45. Темкина А. Динамика сценариев сексуальности в автобиографиях современных российских женщин: опыт конструктивистского исследования сексуального удовольствия. Гендерные тетроди. Под ред. А. Клецина. СПб., 1999. Вып. 2. С. 20–54

46. Тешфел Н. інтегративної теорії міжгрупових конфліктів. H. Tajfel, J.C. Тернера. Соціальна психологія міжгрупових відносин. Под ред. У. С. Остін, С. Worchel. Nontrey, Каліфорнія :. Брукс / Коул, 1979.P. 33 - 47.

47. Трусова Н. В. Професійна ідентичність і її складові в фазах нормативного кризи переходу до ранньої дорослості. Н. В. Трусова. Середня професійна освіта.2009. № 9. С. 83 - 87.

48. НАУКОВІ ВІДОМОСТІ Серія Гуманітарні науки. 2014. № 6 (177). випуск 21

49. Трусова Н. В. Професійна ідентичність і її складові в фазах нормативного кризи переходу до ранньої дорослості. Н. В. Трусова. Середня професійна освіта.2009. № 9. С. 83 - 87.

50. НАУКОВІ ВІДОМОСТІ Серія Гуманітарні науки. 2014. № 6 (177). випуск 21

51. Уотерман, А.С. Розвиток ідентичності від підліткового віку до дорослого життя: розширення теорії і огляд. A.S.Waterman. Devel. Psychol. 1982. V. 18. N 3. P. 341 – 358

52. Филиппова Г. Материнство: сравнительно-психологический поход. Психологический журнал. 1998. №5. С. 81−88.

53. Филиппова Г. Психология материнства: Учебное пособие. М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002.

54. Хлопунова І. Сексуальність як детермінанта жіночої ідептизпості. Соціальна психологія. № 1 2005. С. 158-161.

55. Шнейдер Л. Б. Особистісна, гендерна та професійна ідентичність: теорія і меметоди діагностики. М .: Московський психолого-соціальний інститут, 2007. 128 с.

56. Шподар Л. В. Проблема становлення гендерної ідептизпості особистості: теоретичний аспект. Актуальні проблеми практичної психології: 36. наук. праць: Ч. 1. Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2008. С. 449-451.

57. Breakwell G.M. Справитися з загрозливим ідентичностей. G.M. Breakwell. L. - N годину. Mithuen, 1986. 222 p.

58. Breakwell G.M. Справитися з загрозливим ідентичностей. G.M. Breakwell. L. N годину:. Mithuen, 1986. 222 p.

Додаток А

Текст методики диагностики межличностных отношений Т. Лири

Инструкция: Поставьте знак "+" против номеров тех определений, которые соответствуют Вашему представлению о себе реальном (если нет полной уверенности, знак "+" не ставьте).После поставте знак «+»против номеров тех определений, которые вам бы хотелось в себе видеть,ваше идеальное «Я».

1. Другие думают о нем благосклонно.
2. Производит впечатление на окружающих.
3. Умеет распоряжаться, приказывать.
4. Умеет настоять на своем.
5. Обладает чувством собственного достоинства.
6. Независимый.
7. Способен сам позаботиться о себе.
8. Может проявить безразличие.
9. Способен быть суровым.
10. Строгий, но справедливый.
11. Может быть искренним.
12. Критичен к другим.
13. Любит поплакаться.
14. Часто печален.
15. Способен проявить недоверие.
16. Часто разочаровывается.
17. Способен быть критичным к себе .
18. Способен признать свою неправоту.
19. Охотно подчиняется .
20. Уступчивый.
21. Благородный .
22. Восхищающийся и склонный к подражанию .

23. Уважительный .
24. Ищущий одобрения.
25. Способен к сотрудничеству .
26. Стремится ужиться с другими .
27. Дружелюбный, доброжелательный .
28. Внимательный и ласковый.
29. Деликатный
30. Одобряющий.
31. Отзывчивый к призывам о помощи.
32. Бескорыстный .
33. Способен вызвать восхищение.
34. Пользуется уважением у других.
35. Обладает талантом руководителя.
36. Любит ответственность.
37. Уверен в себе.
38. Самоуверен и напорист.
39. Деловит и практичен.
40. Любит соревноваться.
41. Строгий и крутой, где надо..
42. Неумолимый, но беспристрастный.
43. Раздражительный.
44. Открытый и прямолинейный.
45. Не терпит, чтобы им командовали.
46. Скептичен.
47. На него трудно произвести впечатление .
48. Обидчивый, щепетильный.
49. Легко смущается.
50. Не уверен в себе.
51. Уступчивый.
52. Скромный.

53. Часто прибегает к помощи других.
54. Очень почитает авторитеты .
55. Охотно принимает советы .
56. Доверчив и стремится радовать других
57. Всегда любезен в обхождении
58. Дорожит мнением окружающих.
59. Общительный и уживчивый.
60. Добросердечный .
61. Добрый, вселяющий уверенность.
62. Нежный и мягкосердечный.
63. Любит заботиться о других.
64. Бескорыстный, щедрый.
65. Любит давать советы.
66. Производит впечатление значимости.
67. Начальственно-повелительный.
68. Властный.
69. Хвастливый.
70. Надменный и самодовольный.
71. Думает только о себе .
72. Хитрый и расчетливый.
73. Нетерпим к ошибкам других.
74. Своекорыстный.
75. Откровенный.
76. Часто недружелюбен.
77. Озлобленный.
78. Жалобщик.
79. Ревнивый.
80. Долго помнит обиды.
81. Склонный к самобичеванию.
82. Застенчивый .

83. Безынициативный.

84. Кроткий.

85. Зависимый, несамостоятельный.

86. Любит подчиняться.

87. Предоставляет другим принимать решения.

88. Легко попадает впросак.

89. Легко попадает под влияние друзей.

90. Готов довериться любому .

91. Благорасположен ко всем без разбору .

92. Всем симпатизирует.

93. Прощает все .

94. Переполнен чрезмерным сочувствием.

95. Великодушен и терпим к недостаткам.

96. Стремится покровительствовать.

97. Стремится к успеху .

98. Ожидает восхищения от каждого.

99. Распоряжается другими.

100. Деспотичный .

101. Сноб (судит о людях по рангу, а не по личным качествам) .

102. Тщеславный.

103. Эгоистичный.

104. Холодный, черствый.

105. Язвительный, насмешливый.

106. Злобный, жестокий.

107. Часто гневливый.

108. Бесчувственный, равнодушный.

109.Злопамятный .

110. Проникнут духом противоречия.

111. Упрямый.

112. Недоверчивый и подозрительный.

113. Робкий.
114. Стыдливый.
115. Отличается чрезмерной готовностью.
116. Мягкотелый.
117. Почти никогда и никому не возражает.
118. Ненавязчивый.
119. Любит, чтобы его опекали.
120. Чрезмерно доверчив .
121. Стремится снискать расположение каждого .
122. Со всеми соглашается.
123. Всегда дружелюбен .
124. Всех любит.
125. Слишком снисходителен к окружающим.
126. Старается утешить каждого .
127. Заботится о других в ущерб себе .
128. Портит людей чрезмерной добротой.

Додаток В

Матері	Автор-й	Егоїст-й	Агрес-й	Недов.	Покірний	Залежний	Співдр.	Альтруї.
1	2	2	6	3	0	1	2	2
2	2	1	1	0	1	3	1	4
3	2	6	5	1	0	0	2	1
4	4	4	4	4	1	2	4	2
5	2	1	5	4	5	4	2	1
6	2	4	4	2	2	1	2	4
7	2	2	4	5	1	0	0	1
8	4	2	6	3	0	1	2	2
9	3	1	1	0	0	3	1	4
10	2	2	6	3	0	1	2	2
11	2	1	1	0	1	3	1	3
12	2	4	4	4	1	2	4	2
13	2	1	5	4	5	4	2	1
14	4	2	6	3	0	1	2	2
15	2	6	1	0	1	3	1	4
16	3	4	5	1	0	0	2	1
17	2	1	4	4	1	2	4	2
18	2	2	5	4	5	4	2	1
19	0	1	4	2	2	1	2	4
20	2	4	4	5	1	0	0	1
21	2	2	6	3	0	1	2	2
22	2	2	1	0	0	3	1	4
23	2	2	6	3	0	1	2	2
24	2	6	1	0	1	3	1	3
25	4	4	4	4	1	2	4	2

26	2	1	5	4	5	4	2	1
27	4	1	4	2	0	0	2	1
28	4	2	4	6	1	2	4	3
29	2	2	6	1	5	4	2	1
30	2	2	6	0	2	1	2	4
∑-	72	75	124	75	42	57	60	67

Додаток Г

Матері	Авторй	Егоїстй	Агресій	Недов.	Покірний	Залежний	Співдр.	Альтруї.
1	5	5	1	1	0	0	1	0
2	1	3	1	0	1	1	1	3
3	8	5	2	1	0	0	0	0
4	3	2	1	1	2	3	1	5
5	2	1	0	0	0	1	4	6
6	8	6	0	0	0	1	4	6
7	8	5	3	3	0	3	5	5
8	2	4	4	4	0	3	2	1
9	2	3	3	4	0	0	0	1
10	5	3	2	2	2	0	0	0
11	6	4	1	2	0	0	1	0
12	3	1	1	0	1	1	1	3
13	2	0	2	1	0	0	0	0
14	8	5	1	1	2	3	1	5
15	8	6	4	4	5	2	2	3
16	2	1	1	1	0	0	1	0
17	2	1	1	0	1	1	1	3
18	5	3	2	1	0	0	0	0
19	2	0	1	1	2	3	1	5
20	2	0	0	0	0	1	4	6
21	5	2	3	3	0	3	5	5
22	6	5	4	4	0	3	2	1
23	3	3	3	4	0	0	0	1
24	2	2	2	2	2	0	0	0
25	8	6	1	2	0	0	1	0
26	8	6	1	0	1	1	1	3

27	2	2	2	1	0	0	0	0
28	2	2	1	1	2	3	1	5
29	2	2	0	0	0	1	4	6
30	1	1	0	0	0	1	6	6
∑	123	89	48	44	21	35	50	79

Додаток Д

Жінки	Автор.	Егоїст.	Агрес.	Недов.	Покірний	Залежний	Співдр.	Альтруї.
1	13	8	4	2	5	8	11	13
2	12	10	7	8	8	14	14	14
3	9	8	3	0	2	4	6	9
4	2	1	5	4	5	2	4	1
5	12	8	4	2	5	7	11	11
6	12	9	6	8	9	14	12	14
7	12	8	3	1	2	4	6	9
8	2	1	5	4	5	2	4	1
9	16	9	8	8	8	16	14	9
10	9	8	3	0	2	4	6	9
11	6	5	5	6	5	2	4	14
12	12	8	4	2	5	7	11	11
13	12	8	3	1	2	4	6	9
14	2	1	5	4	5	2	4	1
15	16	10	8	4	8	10	14	8
16	2	2	4	4	2	3	2	2
17	2	2	2	4	6	6	4	1
18	2	1	5	4	5	2	4	1
19	16	9	8	8	8	16	14	9

20	9	8	3	0	2	4	6	9
21	6	5	5	6	5	2	4	14
22	6	8	4	2	5	7	11	11
23	13	8	4	2	5	8	11	13
24	12	10	7	8	8	14	14	14
25	9	8	3	0	2	4	6	9
26	2	1	5	4	5	2	4	1
27	12	8	4	2	5	7	11	11
28	11	8	7	7	10	15	12	14
29	2	2	4	4	2	3	2	0
30	2	2	4	4	6	6	4	1
∑	253	184	142	113	152	199	236	243

Додаток Ж

Жінки і.	Авторий	Егоїстий	Агресий	Недов.	Покірний	Залежний	Співдр.	Альтруї.
1	5	11	8	7	5	2	2	0
2	4	1	1	3	1	2	5	5
3	3	3	0	0	1	3	4	1
4	0	0	0	0	0	0	0	0
5	5	5	5	7	2	2	0	0
6	0	0	2	2	0	0	0	0
7	5	5	11	4	6	6	2	4
8	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	0	0	0	0	0	0	0
10	5	11	8	7	5	2	2	0
11	4	1	1	3	1	2	5	5
12	3	3	0	0	1	3	4	1
13	0	0	0	0	0	0	0	0
14	0	0	0	0	0	0	0	0
15	5	11	8	7	5	3	2	2
16	5	5	5	7	2	2	0	0
17	0	0	2	2	0	0	0	0
18	5	8	11	4	6	6	2	2
19	0	0	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	1	0	0	1
21	5	11	8	7	5	2	2	0
22	7	6	2	3	5	5	2	2
23	0	0	0	0	0	0	0	0
24	0	0	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0	0

26	5	8	6	4	4	2	2	0
27	4	1	1	3	1	2	5	5
28	3	3	0	0	1	3	4	1
29	0	1	0	0	0	0	0	0
30	0	0	0	4	0	0	2	0
∑	73	94	79	74	52	47	45	29

Додаток 3

Матері.	Соціальні групи.	Ідеологічні пер-ня	Захоплення.	Прагне-я і цілі	Самооцінка	Сімейні та межлі	Професійні	Інші соц ролі	Феміністичні хар.-
1	2	1	1	1	1	5	0		6
2	1	0	1	0	2	5	0		1
3	1	4	4	1	2	3	1		1
4	0	1	0	7	1	1	1		0
5	0	0	1	0	2	3	0		8
6	0	1	0	0	5	0	0		6
7	0	0	0	2	1	4	0		4
8	2	1	1	1	1	5	0		6
9	1	0	0	0	2	5	0		1
10	1	4	1	1	2	3	1		1
11	0	1	4	7	1	1	1		0
12	3	0	0	0	2	3	0		8
13	0	1	0	0	5	0	0		6
14	0	0	1	0	2	3	0		8
15	2	1	0	0	5	0	0		6
16	0	0	0	2	1	4	0		4
17	2	1	1	1	1	5	0		6
18	1	3	0	1	2	5	0		1
19	1	4	1	1	2	3	1		1
20	2	1	1	1	1	5	0		6

21	1	0	1	0	2	5	0		1
22	1	4	4	1	2	3	1		1
23	0	1	0	7	1	1	1		0
24	1	1	0	0	5	0	0		6
25	0	0	4	2	1	4	0		4
26	2	1	1	1	1	5	0		6
27	1	0	0	0	2	5	0		1
28	1	4	1	1	2	3	1		1
29	2	1	1	1	1	5	0		6
30	1	0	1	0	2	5	0		1
∑	29	36	30	39	60	99	8	23	107

Додаток І

Жінки без дітей	Соціальні групи.	Ідеологічні пер-ня	Захоплення	Прагне-я і цілі	Самооцінка	Сімейні та межлі	Професійні	Інші со. ролі.	Феміністичні хар.
1	3	2	0	0	4	1	0		7
2	0	0	0	0	1	0	0		14
3	1	0	0	3	0	0	6		0
4	0	0	5	4	4	0	4		7
5	3	2	3	0	0	1	1		6
6	2	1	0	0	0	1	1		10
7	1	0	1	0	1	0	0		6
8	1	0	0	3	0	0	6		6
9	0	0	5	4	4	0	4		5
10	3	2	3	0	0	1	3		3
11	0	0	0	0	1	0	0		0
12	1	2	0	3	0	2	6		0
13	0	0	5	4	4	0	4		2
14	3	2	3	0	0	1	1		6
15	0	0	0	0	1	0	0		4
16	1	3	0	3	0	0	6		4
17	0	0	5	4	4	0	4		0
18	4	2	3	0	0	1	1		2
19	0	0	0	0	1	0	0		6
20	1	1	0	3	0	1	5		8

21	0	0	5	4	4	0	4		8
22	2	2	3	0	0	1	1		14
23	0	0	2	0	1	0	2		7
24	1	0	1	3	0	0	6		6
25	0	0	5	4	4	0	4		9
26	3	2	3	0	0	1	1		3
27	1	0	0	3	0	0	6		0
28	0	0	5	4	4	0	4		0
29	3	2	3	0	0	1	1		1
30	0	0	0	0	1	0	0		1
∑	34	23	60	49	39	12	81	62	145

Додаток Й

Матері реальне	Матері ідеальне	ранг x	ранг y	d	
72	123	72	123	-51	
75	89	75	89	-14	
124	48	124	48	76	
75	44	75	44	31	
42	21	42	21	21	
57	35	57	35	22	
60	50	60	50	10	
67	79	67	79	-12	

Жінки ре альне	Жінки ідеальне	ранг x	ранг y	d
253	73	253	73	180
184	94	184	94	90
142	79	142	79	63
113	74	113	74	39
152	52	152	52	100
199	47	199	47	152
236	45	236	45	191
243	29	243	29	214

Додаток Л

	Соціальні групи.	Ідеологічні пер-ня	Захоплення.	Прагне-я і цілі	Самооцінка	Сімейні та межлі.	Професійні	Інші соц. ролі.	Феміністичні хар.
Жінки без дітей	34	23	60	49	39	12	81	2	145
Жіни які народили	29	36	30	39	60	99	8	3	99
d	5	-13	30	10	-21	-87	73	9	46